

**UNIVERSITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILIZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE**

**Duchovní město Václava Porcia Vodňanského a obraz raně
novověkého města
Bakalářská diplomová práce
Radim Červenka**

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Miller, M.A.,Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že sem předloženou bakalářskou diplomovou práci zpracoval samostatně a uvedl v ní veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci 4. května 2011

.....
Radim Červenka

Poděkování:

Za rady, které přispěly ke konečné podobě práce, děkuji doc. Mgr. Jaroslavu Millerovi, M.A., Ph.D. a Mgr. Davidu Novotnému.

OBSAH

1. Úvod.....	5
2. Kdo byl Václav Porcius Vodňanský ?.....	11
3. Město a jeho symboly - struktura Města duchovního.....	14
3.1. Struktura Města duchovního.....	14
3.2. Symbolika města.....	16
4. Antiideál nebo ideál v pohledu na město?.....	23
4.1. Hodnocení města – pozitivní pohled.....	23
4.1.1. Pozitivní pohled – Komenský.....	28
4.2. Hodnocení města – negativní pohled.....	29
4.2.1. Negativní pohled – město neřestné a hříšné.....	32
4.2.2. Negativní pohled – Komenský.....	42
5. Historická a mýtická města v díle V. P. Vodňanského.....	46
6. Závěr.....	50
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	52
8. Resumé.....	55
9. Přílohy.....	56
10. Anotace.....	57

1.Úvod

Téma bakalářské diplomové práce *Duchovní město Václava Porcia Vodňanského a obraz raně novověkého města* se zabývá rozsáhlým rukopisem kališnického kněze z roku 1610. Snaží se tento pramen využít a zhodnotit z pohledu urbáních dějin, dějin každodennosti a dějin myšlení. Je tak historickou sondou do výše uvedených disciplín a doplňuje další střípek do jejich spletité mozaiky. V první řadě se práce snaží odpovědět na otázky: Jak mohlo být vnímáno a jak mohlo být hodnoceno město v raném novověku? Obraz jaký nám prameny, zejména ty narativní povahy, o tomto problému poskytují může být totiž značně pestrý a nemusí se opírat vždy o konkrétní historickou realitu, jak dokládá tato práce a zejména rukopis v popředí zájmu tj. *Duchovní město*. Na jedné straně zde vystává město jako předobraz pro uspořádání rukopisu, na druhé straně je rukopis doplněn o střípky informací, které se staví povětšinou kriticky ke každodennímu životu měšťana a dohromady dává vzniknout poměrně originálnímu konceptu pohledu na realitu člověka v raném novověku.

Obraz města v narativních pramenech raného novověku nabízí badateli širokou škálu náhledů na danou problematiku. Do popředí se nabízí v první řadě hodnocení jednotlivých autorů. V raném novověku převládala pozitivně orientovaná oslavná literatura. Ať už se jednalo o díla utopistů anebo o městské kroniky. V menší míře by jsme pak v tomto období narazili na spisy kritické.

Zájemci o obraz města v narativních pramenech je dále nabídnut pohled do každodenního života tehdejšího člověka a také se seznamuje s dobovým myšlením určité části tehdejší společnosti. Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o minoritní skupinu, můžeme oponovat tvrzením, že městská společnost byla zdrojem pokroku a města samotná byla výraznými ekonomickými, sídelními, kulturními a intelektuálními centry.¹

¹ MILLER, JAROSLAV: *Uzavřená společnost a její nepřátelé: Město středovýchodní Evropy 1500-1700*.

Rukopis, který je v popředí zájmu práce, takřka unikl historickému bádání. Jak už poznamenal Isidor Th. Zahradník v první práci, která se tímto rukopisem zabývala, na vině bylo pravděpodobně, že text nikdy nevyšel tiskem a zůstal jen v jednom dostupném originále. Ve své studii z roku 1900 oceňuje kritické komentáře autora rukopisu, ale skeptický je k věrohodnosti historických údajů, které Vodňanský nabízí ve své knize. V popředí jeho práce jsou akrostichy, neboli červeně zdůrazněné odkazy v jeho komentářích. Ty zmiňují například Vodňanského známé, nebo jsou jakousi osnovou odstavce, v němž se vyskytují.²

Další krátká studie zabývající se *Duchovním městem* je z pera Cyrila Straky a všímá si obdobných prvků jako studie Zahradníkova. Na vině je patrně neznalost jeho článku. Největším přínosem Cyrila Straky pro tuto práci je zpřístupnění dochované korespondence Václava P. Vodňanského v rámci též studie, která přežila do dnešních dní díky tomu, že byla použita jako výztuha desek *Duchovního města*. Objasňuje nám několik detailů ze života katovického kněze a autora zajímavého humanistického spisu.³

Duchovního města se zároveň částečně dotýká práce Stanislava Součka. Ten v této práci srovnává dílo s *Labyrintem světa a rájem srdce* Jana Ámose Komenského a dochází k závěru, že přes určitou podobnost pravděpodobně Komenský dřívější *Duchovní město* neznal.⁴

Nejnověji se tímto pramenem v 90. letech zabývala brněnská literární historička Hana Bočková. Shrnuje ve svém článku výše zmíněné práce a charakterizuje literární památku jako takovou.⁵

Praha, 2006, str. 10-11.

² ZAHRADNÍK, ISIDOR THEODOR: *Z knihovny Strahovské*, Časopis Muzea království českého, 1900, r. 74, str. 243.

³ STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916 r. 43., str. 264-271.

⁴ SOUČEK, STANISLAV: *Dva české praménky Labyrintu*. In: Listy filologické, 1924, r. 51, s.273-280.

⁵ BOČKOVÁ, HANA: *Několik poznámek k „Duchovnímu městu jménem Rozkoš duše“ Václava Porcia Vodňanského*. In: STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS. Brno, 1916, r. 43, str. 5-13.

Je na místě zdůraznit, že výše uvedené práce jsou poměrně zastaralé⁶, ale především jsou literárněvědného charakteru, což znamená, že *Duchovní město* Václava P. Vodňanského uniklo historickému bádání a předkládaná práce je tak první, která jeho rukopis využívá jako historický pramen. Nahlíží ji v kontextu odborné historické literatury a také ji částečně srovnává i s jinými narativními historickými prameny.

Zařazení Duchovního města, jako historického pramene, není úplně snadné. Není totiž kronikou anebo jiným obvyklým narativním pramenem. Je především jakousi příručkou pro duchovní, která zpracovává nejrůznější pojmy z lidského života a vykládá je pomocí bible. Dokonalost tohoto biblického slovníku oceňuje ještě v roce 1916 Cyril Straka povzdechem, že dodnes neexistuje obdobná práce⁷. Spis je doplněn velikým množstvím komentářů, glos, básní a veršovaných příběhu, které jsou naplněny autorovými názory, příběhy z historie a nejrůznějšími jinými myšlenkami. Právě tato část rukopisu je velice zajímavým materiálem pro bádání historika.

Peter Burke v úvodu své slavné knihy o lidové kultuře v raném novověku hovoří o dvou typech pramenů. Jedny nám pomáhají nahlížet na historii „zdola“ a druhé „shora“. Historie „zdola“ by se zabývala venkovským učitelem, nebo ještě lépe jeho žáky. Historie „shora“ by se pak zabývala ministrem či školním inspektorem.⁸ Jakým pramenem je z hlediska tohoto paradigmatu Vodňanského *Duchovní město*? Život Václava P. Vodňanského jasně hovoří o tom, že by mělo jít o historii „zdola“. Byl přece mužem z lidu. Naprosto obyčejným, řádovým farářem. Akorát po sobě zchoval rozsáhlý spis, který vyvolává obdivuhodné pohledy i dnes. Není pochyb o jeho rozsáhlých znalostech, zejména co se týče bible, ale byl znalý i historie⁹. Jeho spis je dnes cenou literární památkou českého

⁶ Studie Hany Bočkové je v tomto ohledu samozřejmě výjimkou.

⁷ STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. 264.

⁸ BURKE, PETER: *Lidová kultur v raně novověké Evropě*. Praha. 2007, str. 21.

⁹ Ponechme stranou kvalitu těchto znalostí.

humanismu. I zde se vymyká tento pramen přesnému zařazení.

Předkládaná práce si pak všímá pohledu Vodňanského na město a jeho obyvatele. Popisuje autorovo originální hodnocení, které není jednoznačně zobrazeno jako kladné, ani jako záporné, ale ukazuje na oba tyto póly a snaží se odhalit jakým způsobem. Dále se zaměřuje na symboliku města v tomto spise, která má různé podoby.

Co se pramenů týče je nutno zmínit ještě dílo J. A. Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, který je v mnoha ohledech podobný Porciovu dílu a srovnání se na mnoho místech v textu nabízelo.

Ideově práce čerpala zejména ze studie Františka Šmahela zabývající se antiideálem města v díle Petra Chelčického.¹⁰ Dále z knihy Richarda Lehana *The City in Literature*,¹¹ která mě inspirovala především pohledem na město v jeho symbolické a mýtické rovině. A zdaleka ne v poslední řadě velice podnětné a zajímavé práce Jaroslava Millera.¹²

¹⁰ ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: Československý časopis historický. 1972, r. 20, č. 1, str. 71-92.

¹¹ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles, 330 s.

¹² Především studie: MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: Český časopis historický. 2008, r. 106, č. 2, str. 261-287. Částečně také: MILLER, JAROSLAV: *Uzavřená společnost a její nepřátelé: Město středovýchodní Evropy 1500-1700*. Praha. 2006, 214 s.

2. Kdo byl Václav Porcius Vodňanský ?

Život humanisty Václava Porcia Vodňanského je zahalen rouškou tajemství. Není divu, že se nedochovaly podrobné záznamy o životě kněze žijícího v malém městečku Katovice u Strakonice. Byl pravděpodobně novoutrakvistou, i když názory se na tuto problematiku různí.¹³

Latinizovaná podoba jeho jména vznikla na jeho vlastní popud. Původní jméno Prasátko pravděpodobně autorovi význačného českého humanistického díla nepřipadalo jako úplně vhodné, a tak se začal podepisovat jako Porcius. Takováto změna jména u tehdejších humanistů byla obvyklá, stejně jako od názvů zvířat odvozená jména u obyvatel Katovic. Našli bychom tady pana Telátka, Koníčka, Beránka, či Nedvěda aj.¹⁴

Václav Porcius byl ženatý. Vodňany byly tehdy kališnické, tudíž ženatý kněz zde nebudil žádný údiv. Za manželku měl Reginu, dceru Vodňanského souseda Mikuláše Sýkory a jeho manželky Anny.¹⁵ O Rodině Václava P. Vodňanského máme několik zajímavých zpráv.¹⁶ Z korespondence víme o čtyřech jeho synech: Pavlovi, Danielovi, Davidovi a Lukášovi. V roce 1610 již byli synové odrostlí a se svým otcem a matkou nežili. Pavel se svým otcem neměl dobrý vztah. V jednom dopise žádá o odpuštění, aby mohl k otci přijít i s manželkou

¹³ Názory k jaké církvi se Porcio hlásil se rozcházejí. Isidor Theodor Zahradník (srovnej: ZAHRADNÍK, ISIDOR THEODOR: *Z knihovny Strahovské*, Časopis Muzea království českého, 1900, roč. LXXIV, str. 243.) se domníval, že je horlivým luteránem, zatímco Cyril Antonín Straka (srovnej: STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916 r. 43., str. 28.) a Alois Sasmann (<http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> k datu: 19.4. 2011) se přiklání názoru, že je novoutrakvistou. Vše napovídá tomu, že byl skutečně utrakvistou, viz. níže.

¹⁴ <http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Informace pocházejí z korespondence z let 1610-1611, která se dochovala díky tomu, že byla použita k zpevnění vnějších desek jeho spisu *Duchovní město*. Informace o této korespondenci přináší v poslední části ze série krátkých studií o *Duchovním městě*, Cyril A. Straka. Část korespondence zde převyprávěl a část přepsal, tak jak byla. Srovnej: STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, roč. 1916, r. 43, str. 264-271.

Lidmilou¹⁷. V jiném dopise Duchoslav Řeřábek prosí kněze Václava, aby svému synu odpustil, co natropil v mladické nerozvážnosti, a pod svou ochranu ho přijal.¹⁸ Nakonec na přimlouvání sousedů, a díky zalíbení jeho ženy Reginy v Pavlově manželce Lidmile, Václav Porcius svoluje. Zároveň zmiňuje, že by mohli být nápomocni se spravováním jejich hospodářství, na které už on s jeho ženou nestačí.¹⁹

Od Porciova syna Daniela se dochoval jen jeden dopis, ve kterém vzkazuje otci, že mu nemůže poslat žádaný dalaman, neboť má obavu, že by posla po cestě přepadli loupežníci a o dalaman ho připravili. Nicméně otce žádá, aby mu poslal plátno na punčochy.²⁰

O Porciovu synu Davidovi se dovídáme z dopisu, v kterém ho Daniel nechává pozdravovat.²¹ Pak ještě z jednoho, v kterém děkuje rodičům za peníze, a snad je i autorem tohoto dopisu.²²

Podle všeho nejlépe ze všech svých synů vycházel s Lukášem žijícím v Písku. Dokonce mu daroval koně Klempříčka, za kterého mu Lukáš v jednom z dopisů děkuje. Zároveň se přimlouvá za strýce Adama, který si prý stěžoval, že dědictví mezi něho a jeho bratra (tj. Václava Porcia) nebylo spravedlivě rozděleno, tak aby mu bylo dáno něco na vyrovnání.²³ V dalším dopise Lukáš doporučuje, aby Víta Přikryvače za mládence vzali, pokud žádného nemají.²⁴ O dobrém vztahu mezi otcem Václavem a synem Lukášem svědčí právě tyto přímluvy. Kdyby ho otec neměl v lásce, a nevědělo se o tom, nepřišel by za ním

¹⁷ STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, roč. 43, 1916, č...,str. 269.

¹⁸ Tamtéž, str. 264.

¹⁹ Tamtéž, str. 269.

²⁰ Tamtéž, str. 264.

²¹ Tamtéž.

²² Dopis se nedochoval celý a Straka se domnívá, že jeho autorem je David. Srovnej: STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. 270.

²³ Tamtéž, str. 264-265.

²⁴ Tamtéž, str. 265.

strýc žádat o přímluvu. Rovněž by si nedovolil doporučit otci mládence, kdyby věděl, že jeho slovo u něj nemá váhu. I otec se svému milovanému synu snažil pomáhat. Například Lukášovi sehnal u paní Juliany děvečku. Bohužel musel Lukáš sehnat jinou, jelikož tamta propila sousedce Lídě za 2 kopy slivovice.²⁵

I když neznáme přesné údaje o věku Václava Porcia, z informací o jeho rodině můžeme soudit, že už nebyl nejmladší, naopak asi byl dosti zralého věku. Jeho děti již byly odrostlé a samostatné, zatímco jeho rodiče už museli být mrtví, vzhledem k tomu, že měl při se svým bratrem o dědictví. Jelikož zval syna Pavla, aby mu pomohl s hospodářstvím, na které sám už nestačí, svědčí o tom, že mu již ubývalo fyzických sil. Také snaha jeho syna Lukáše sehnat otci pomocníka je dokladem o pomoci, kterou Václav Porcius potřeboval.

Kněz Václav Porcius musel být mezi lidmi, kteří ho znali velice váženou osobností. Svědčí o tom několik dopisů, žádajících ho o pomoc, radu, či přímluvu. Jako třeba paní neznámého jména, která prosí o radu, co má dělat, protože se na ní urputně chystá Řehoř Lavička, jelikož ho údajně měla nazvat parchantem.²⁶

Další informací, kterou se o Porciovi můžeme domýšlet je to, že nepatřil mezi nejbohatší. Vypovídá o tom vyrovnání, které mu poslal Jiří Šak, soused ve Vodňanech. Purkrabí a úředníci si stěžovali na jeho nezaplacenou berni za rok 1608 ani za rok 1609. Dokladem o dluhu je rovněž výpis radního písaře Jana Doktora Plzenského, který mu navíc hrozí prodáním jeho domu.²⁷

Václav Porcius se také ucházel o jinou faru. Je možné, že příčinou byla právě jeho ekonomická situace. O Porciově snaze získat jinou faru svědčí dva dopisy. Jeden ze srpna a druhý ze září roku 1610. V srpnovém dopise Matyáš Zderad Zdannecký, úředník pana Děpolta Švihovského na Horažďovicích, mu doporučuje, aby se ucházel o Maloborskou faru.²⁸ V dopise ze září mu jeho syn

²⁵ STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. 269-270.

²⁶ Tamtéž, str. 270.

²⁷ Tamtéž, str. 267.

²⁸ Tamtéž, str. 265.

Pavel radí, aby dobře zvážil zájem o faru ve Kdyni, jelikož ji před ním odmítl již kněz Daniel, což mu přišlo podezřelé.²⁹

Václav Porcius byl rovněž přítelem a vrstevníkem Jana Kampana Vodňanského³⁰, spisovatele a svého času i rektora pražské university, kterého proslavil román Zikmunda Wintera *Mistr Campanus*³¹. Ve výše zmíněném dopise od Matyáše Zderada Zdaněckého Porciovi autor dopisu vyřizuje srdečné pozdravy od Magistra Kampana. Zároveň mu doporučuje, aby svému příteli Magistru Kampanovi napsal dopis, protože Kampanus sedící v konzistoři bude se moci přimluvit za to, aby Porcius dostal lepší farnost.³²

Ale nepředbíhejme. O jeho působení v Katovicích mnoho nevíme, snad jen že na faru přišel v roce 1580. Roku 1579 se zdejšího panství Střela ujal Petr Boubínský z Oujezda, který jako kališník chtěl mít na farách svého panství rovněž kněze, kteří by byli stejného vyznání.³³ Jelikož byl Václav Porcius vyznavačem zásady *cuius regio, illius et religio*³⁴, není pochyb o tom, že i on byl stejného vyznání jako Petr Boubínský. Zde se nachází pravděpodobně již definitivní odpověď na otázku, jaké byl Václav P. Vodňanský konfese.

Památku na asi nejvýznamnějšího duchovního předbělohorské doby na katovické faře mají v tamějším kostele dodnes. Je jí křtitelnice, kterou nechal na vlastní náklady do kostela pořídit.³⁵ Dnes už tam tu původní z roku 1599 nenajdeme. Jelikož, jak napsal na ni hlásá, vzala brzy za své kvůli mrazu a špatné péči. A tak Václav Porcius roku 1611 nechal na svůj náklad, za přispění dalších

²⁹ STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. str. 267.

³⁰ <http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

³¹ Srovnej: WINTER, ZIKMUND: *Mistr Campanus*. Praha. 2002, 591 s.

³² STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. 267.

³³ <http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

³⁴ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovska knihovna premonstratů, sign. DB II 4, f.f. 46.

³⁵ <http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

dobrých osob, křtitelnicí opravit u kováře Vavřince Strakonického.³⁶ Také je na ni vyryta báseň, která se připisuje rovněž Václavu Porciovi:

*„Kriste, jenž jsi dal křtíti,
tím si ráčil posvětit
křtu našeho, jímž jsme křtění,
to vše z tvého dobrodiní;
dejž, ať jsme všichni spaseni,
pro tvé hořké umučení,
pro tvou smrt, slavné vzkříšení
přived' v věčné kralování.“³⁷*

Před bitvou na Bílé hoře roku 1620 byl Václav Porcius Vodňanský posledním farářem na katovické faře. Jeho další osudy nejsou známy. Poté co panství Střela získal Jindřich Libštejnský z Kolovrat, zde byli povoláni jezuité. Ti započali s rekatolizací a zakázali přijímání pod obojí z kalicha. Je jasné, že pro kališnického kněze a spisovatele zde nebylo místo.³⁸ Pravděpodobně musel odejít do exilu a sdílet tak osud s Janem Ámosem Komenským, jehož dílo nám dnes připadne tak podobné tomu Porciovu.

³⁶ ZAHRADNÍK, ISIDOR THEODOR: *Z knihovny Strahovské*, Časopis Muzea království českého, 1900, roč. LXXIV, str. 243.

³⁷ Tamtéž, str. 243.

³⁸ <http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

3. Město a jeho symboly - struktura *Města duchovního*

3.1. Struktura *Města duchovního*

Václav P. Vodňanský použil prvků města, z kterých se město skládá k rozřídění svého spisu. Nepoužívá kapitoly, jak jsme u knih zvyklí, ale ulice a placy. Díky tomu vzniká spis, který je sám o sobě jakýmsi městem. Městem nejrůznějších příběhů a myšlenek. Samotný název spisu *Duchovní město* dokládá tento účel.

Spis, kterému město stálo jako předobraz, je rozčleněn na 22 ulic a 3 placy. Každá z ulic je symbolem pojmů a věcí, jejíž název začíná na stejné písmeno. Ke každému z těchto pojmů jsou pak rozpracovány komentáře vycházející z bible. Biblické vypravování je navíc doplněno o různé komentáře autora. První ulice města duchovního je písmeno A. V této ulici najdeme rozpracované záležitosti počínající na slovo A. A tak v první ulici nalezneme vyprávění o Abrahamovi a jeho víře, o Adamovu synu Ábelovi a Absolonovu synu Davidovu, o Achanovi zloději věcí, o Achyorovi vévodovi, o almužně, o Amonitském národu, o andělech, o Antikristovi, o apoštolech Kristových, o audech Kristových, o aurodách duchovních, o auřednicích pobožných i těch zlých a pyšných a o aukladnicích proti pánu Kristu.³⁹ Druhou ulicí je v *Duchovním městě* B a našli bychom v této kapitole například kapitolu o bázni boží, o biskupech smrtelných a odporných nebo příběh o bohatém člověku a bídném bohatství.⁴⁰ Následuje 20 ulic obdobně vystavěných, jen začínajících jinými písmeny a rozebírajících jiné problémy.

Součástí spisu ovšem nejsou jen abecedně uspořádané pojmy do ulic.

³⁹ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 7.

⁴⁰ Tamtéž, f.f. 8-9.

Předchází jim ještě cesta Člověka k samotnému městu. Ta je znázorněná pomocí veršované skladby, která je:

„Hořekování žalostivé zarmouceného člověka jdoucího cestou v tomto bídném životě.“⁴¹

Samotná skladba je pak nešťastným vyprávěním člověka, na které mu nakonec odpovídá Ježíš Kristus.⁴² Podobnost s *Labyrintem světa a rájem srdce* Jana Ámose Komenského, kde si jeho poutník stýská nad stavem věcí na světě, se nabízí zcela automaticky. Ve Vodňanského spise bychom našli i postavu podobnou Komenského Vševědovi. Je jím strážný sedící ve věži, který nešťastného Člověka nasměruje na cestu vedoucí do *Duchovního města*, kde najde odpočinutí. Konec konců i Komenského poutník narazil nejprve na věž, z které uviděl město a až pak k němu vyrazil.⁴³ Ve vypravováních obou autorů by se našly i odlišnosti.

„Avšak pozorujeme tu jisté rozdíly: pocit zoufalství Vodňanského Člověka je výchozím popudem k jeho pouti, zatímco Poutník k tomuto stavu teprve poznáním Města - světa dospívá. Proto i špatnost světa u Vodňanského je dána jaksí předem, k jejímu dosti obecnému zaznamenání postačí 56 veršů: Člověk se ve své úzkosti cítí „ve svých hříších zavřený jako ve vězení a svět shledává špatným ve všech jeho lidských stavech...“⁴⁴

Další odlišností v Komenského díle bychom mohli naleznout v jeho úvahách o ideálním městě, které braly v potaz města reálně existující. Jako byl Amsterdam, Londýn, Benátky či Praha. I když k těmto úvahám vede spíše

⁴¹ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 55.

⁴² Tamtéž, f.f. 57.

⁴³ Povšiml si již Cyril A. Straka. Srovnej: STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. Listy filologické, 1916, r. 43, str. 267.

⁴⁴ BOČKOVÁ, HANA: *Několik poznámek k „Duchovnímu městu jménem Rozkoš duše“ Václava Porcia Vodňanského*. In: STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS D 43, 1996

studium Komenského pozdějších spisů⁴⁵, které nejsou předmětem této práce, směřuje tato myšlenka k jednomu ze základních rysů Vodňanského díla. Jeho Duchovní město nevznikalo jako obraz žádného reálně existujícího města. Bylo spíš ztělesněním království božího mimo tento svět, a v žádném případě by nesneslo projekci do jakéhokoli konkrétního města našeho vezdejšího světa tak, jak se o tom dá uvažovat u Komenského.⁴⁶

3. 2. Symbolika města

Každé město by mělo mít základní atributy, které ho charakterizují. Richard Lehan ve své knize zabývající se obrazem města v literatuře napříč různými dějinnými epochami identifikoval tři městské instituce, které jsou základními atributy města. Každé město by je podle něj mělo mít. Jsou jimi chrám, pevnost či citadela a tržiště.⁴⁷ Město jako takové by se dalo charakterizovat i jinými termíny a našli bychom pro něj i jiné atributy, ale tyto tři vidí jako základní. Není bez zajímavosti, že ani *Duchovní město* se této teorii nevymyká. I když se nejedná o skutečné město, ale o město použité jako symbol pro třídění určitých myšlenek. Sice se u Vodňanského objevují v lehce odlišné podobě, ale i přesto je můžeme ve spise identifikovat.

Nedaleko za středem rukopisu, za koncem 11. ulice, se nachází rynek *Duchovního města* a je uvozen slovy vypovídajícími o typičnosti takového místa pro městské prostředí.

„Poněvadž pak obyčejně v městech se rynekové nacházejí, teď se také o něm oznámí v těchto rýmovaných verších. O rynku v tomto městě slavném,

⁴⁵ GRACIOTTI, SANTE: *Benátky, ideální město, a ideální města Komenského*. In: HEROL, VÍLÉM, PÁNEK, JAROSLAV: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách: Setkávání idejí, osobností a uměleckých forem*. Praha. 2003, str. 44-46.

⁴⁶ Tamtéž, str. 67.

⁴⁷ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles, str. 13.

*duchovním.*⁴⁸

Vodňanského rynek, v podobě veršované skladby, by se dal považovat za místo, které vidí v tržišti Richard Lehan. Rynek je sice termín používaný spíše k označení náměstí, ale na rynku *Města duchovního* dochází k určitému obchodnímu střetávání, tak jak bychom čekali na tržišti. Konec konců bylo náměstí místem, kde se konaly v českých městech výroční trhy.⁴⁹ I když komodity, se kterými se obchoduje ve Vodňanského básni, bychom na obvyklých trzích v raném novověku hledali docela těžko.

Na rynku se nachází kašna, z které se můžou napít a osvěžit se živou vodou ti, jenž zanechali bezbožných hříchů. Dále se zde nachází stánek s duchovními hodnotami vypravěče veršovaného příběhu. Zájemce může ke krámku přijít a nebude ani potřebovat žádné stříbro k tomu, aby zde nakoupil. Pokud se člověk u stánku zastaví, jeho duše se ožíví a osvěží. Prodává se zde moudrost. Ač se tomu těžko věří, je tato moudrost těžší než stříbro a vzácnější než zlato. Na prodej je ovšem jenom pro ty, co můžou nabídnout poctivou, čistou a nezkaženou duši. Nicméně nejenom rynek, ale i ostatní ulice města by měl člověk projít, aby poznal, kdo kde bydlí a mohl si mezi nimi najít známé.⁵⁰ Celé vyprávění⁵¹ o rynku zakončuje veršem:

*„Již jest tobě oznámeno,
opatrně ukázáno,
že rynek jest dobrým k dobrému
zlým a bezbožným ke zlému“⁵²*

⁴⁸ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 252.

⁴⁹ HRDLIČKA, JOSEF: *Měšťan*. In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku*. Praha. 2007, str. 147.

⁵⁰ Autor pravděpodobně naráží na to, aby si čtenář přečetl celou knihu a seznámil se s její „moudrostí“.

⁵¹ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 252.

⁵² Tamtéž.

Další základní institucí, patřící k městu, je pevnost. Jako prvek, který je ztělesněním panující moci a mužské síly ve městě a sloužící především k obraně města.⁵³ Obrana vlastního města byla pro měšťany v raném novověku důležitým tématem, které neponechávali náhodě, nebo jen v rukou vrchnosti. Často se v době nebezpečí obyvatelé měst sdružovali do neformálních obraných spolků. Takové srocování bylo zvláště aktuální například v době třicetileté války.⁵⁴ I v Duchovním městě najdeme určitou obdobu tohoto atributu města. Nejedná se přímo o pevnost, ale o hrad či zámek⁵⁵, nicméně sloužící ke stejnému účelu, kterým je vojenská ochrana:

„V níž⁵⁶ je také postaven krásný a veliký a slavný hrad neb zámek, kterýž ani ukrutní turci ani rouhavý machomet ani rychlí tataři, antikrist ani falešní křesťani ba ani samotný d'ábel zbořiti, vyrabovati ani vyležeti nebudou moci.“⁵⁷

Je zajímavé, kdo je zde vybrán jako největší hrozba pro obranu baštu města. Ve stejné pozici tady máme nadpřirozené bytosti nevyskytující se v našem vezdejším světě, jako je Machomet a antikrist. Hned vedle nich jsou zde hrozby naprosto reálné a aktuálně hrozící. Nutno dodat, že rozdíl mezi hrozbami reálného světa a světa neskutečného Vodňanský pravděpodobně nevnímal. Antikrist i Machomet pokoušeli člověka a byli pro něj stejně velkou a reálnou hrozbou jako turecké nebezpečí.

Falešní křesťané Vodňanskému pili krev snad ze všeho nejvíce. Taky to dává patřičně najevo ve svém spise. Co se náboženství týče, rozděljuje věřící do dvou církví.

„Církev kolikerá jest může-li se to vyhledati. Ovšem že může. Dělí se

⁵³ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles, str. 14.

⁵⁴ HRDLÍČKA, JOSEF: *Měšťan*. In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku*. Praha. 2007, str. 145.

⁵⁵ Václav Porcius ve své době asi nevnímal tak zřetelnou rozlišovací čáru mezi zámekem a hradem, jako rozlišujeme dnes.

⁵⁶ Tj. v druhé ulici *Duchovního města*.

⁵⁷ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 54.

na dvě stránky. První stránka jak jest se nahoře ukázalo jest pravá církev. Druhá stránka nachází se falešná, zlá a nepravá neb pokrytská církev.⁵⁸

Jak vidno Vodňanský rozdělil svět věřících mezi dvě církve. Jednou je pravá církev, pravých křesťanů, druhou je církev nepravá náležící nepravým, falešným křesťanům. Kde se vzali a kdo byli tito falešní křesťané? Jejich počátek můžeme najít u samotného Kaina, bratra sester neposlušnosti a nedbalosti. Ten byl prvním tyranem a zhoubcem církve.⁵⁹ Mezi členy falešné církve se řadili v první řadě papežové s jejich kardinály, rekrutující se z řad nejhorších sektářů, bludařů a kacířů. Dále pak zde patří všichni mniši, jezuiti a kapucíni. Tito falešní křesťané se pak mají stát příčinou konce světa.⁶⁰

Město nemuselo obsahovat pevnost, hrad, či zámek jenom ve svém nitru, ale mohlo být samo o sobě pevností. K městu jako pevnosti patřily městské hradby, poskytující obranu obyvatelům města. Zároveň jsou hradby právě tím prvkem, který nám umožňuje vnímat město jako pevnost.⁶¹ Od 16. století vojenský význam hradeb pozvolna upadal. Nic se ovšem nezměnilo na hradbách jako symbolu, který ohrazuje město a odděluje ho od okolního světa i od jeho předměstí s předpolími. Jedinou spojnici s okolním světem zůstaly městské brány, které jediné umožňují oprávněný vstup do města. Brány byly zároveň komunikační spojnici s lidmi žijícími vně hradeb. Byly tak symbolickým rozdělením dvou sociálních světů, toho uvnitř města a toho za jeho hranicemi.⁶² Obdobný princip hradeb a brány vnímal ve svém literárním městě i Václav P. Vodňanský. Hradby jsou pro něj symbolem, který něco neprostopupně uzavírá, jako třeba v kapitole o bohatství, které znalec bible Vodňanský logicky přísně odsuzuje.

⁵⁸ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. f.f. 66.

⁵⁹ Tamtéž, f.f. 69.

⁶⁰ Tamtéž, f.f. 93.

⁶¹ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles, str. 14.

⁶² HRDLÍČKA, JOSEF: *Měšťan*. In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL, PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku*. Praha. 2007, str. 146.

„Statek bohatého je město síly jeho, a jako zeď peróna obkličujíc ho.“⁶³

Město uzavřené hradbami je zde použito jako symbol uzavřenosti bohatého člověka ve svém bohatství. Boháč tak nevidí za své hradby, nevidí krásu duchovních hodnot, je zaslepen pouze láskou k hmotným statkům. Město s hradbami zde jasně vyjadřuje symbol něčeho jen těžce prostupného.

Vstup do města ovšem samozřejmě možný byl, stejně tak byl i velice žádaným. Město převyšovalo svou demografickou váhu díky tomu, že bylo střediskem řemesel a obchodu, místem umožňujícím vzdělání, sídlem institucí světské i duchovní moci a především prostorem ke konzumu.⁶⁴ „Vytoužený“ vstup do města umožňovaly brány, jako jediný legální způsob, jak se dostat za městské hradby. Také byly velice důkladně hlídány a klíče od bran měly veliký symbolický význam.⁶⁵ O významu klíčů svědčí jejich symbolické předávání významným návštěvníkům města.⁶⁶

„Tuto stojí vystavené Duchovní město, jménem Rozkoš duše, a to má bránu zlatou. Vrátný jest duch svatý, a to město má dvamecýtna ulic, a v každé ulici jsou domové k odpočínutí ustalým na cestě hříšné, kdož bude bedlivě šetřiti toho, najde v něm odpočínutí duše a posilnění těla.“⁶⁷

I ve Vodňanského *Duchovním městě* je zdůrazněn motiv brány, jako jediného možného vstupního místa do *Duchovního města*. Potvrzuje se tak brána jako symbol spojovacího místa mezi městem a okolním světem. O význačnosti brány ve spise svědčí i to, že se jí Vodňanský snažil do svého spisu načrtnout.⁶⁸ Tak jako se v běžných městech přikládala důležitost strážní na bráně, pamatuje na

⁶³ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 53.

⁶⁴ HRDLÍČKA, JOSEF: *Měšťan*. In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL, PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku*. Praha. 2007, str. 140.

⁶⁵ Tamtéž, str. 146

⁶⁶ KOZÁK, PETR: *Konfliktní soužití*. In: NODL, MARTIN, WIHODA, MARTIN(ed.): *Rituál smíření: Konflikt a jeho řešení ves středověku*. Brno, 2008, str. 237.

⁶⁷ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. ?.

⁶⁸ Viz. příloha: 2.

ni i autor spisu. Hlídku na bráně drží samotný Duch svatý. Svěření takto důležitého úkolu persóně význačnosti Ducha svatého, svědčí o symbolickém významu umístění stráže u brány. Na stráž upozorňuje i samotné vyobrazení brány, kde na jejím vrcholku je umístěna malá strážnice s červenou střechou, znázorňující stráž jako nedílnou součást brány.

Duchovní město tak velice věrně kopíruje město reálné. Hradby a brána zde symbolizují neprostupnost města, která mohla být narušena jen kontrolovaně právě skrze stráž u brány. I Vodňanského *Duchovní město* symbolicky dokládá tezi o městu jako uzavřené společnosti bránící se intervenci zvenčí.⁶⁹ Vodňanského pohled na město je ukázkou dobového vnímání města, jako uzavřené entity. A kdo byl v *Duchovním městě* vítaný a kdo naopak nikoli? Bránu otevřenou měli vzorní křesťané, pro bezbožné hříšníky zůstávala brána zavřená.

*„Protož budeš-li věřiti,
můžeš do města přijíti,
nebož se, jen toliko věř,
než nevěry sebou neber.*

...

*také jest, že brána zavřená
od vrátného zamezená
ale to jen pro bezbožné
aby jim nebylo možné,
ujíti k pokladu věčnému,
nenáležit nevěrnému“⁷⁰*

⁶⁹ MILLER, JAROSLAV: *Uzavřená společnost a její nepřátelé: Město středovýchodní Evropy 1500-1700*. Praha. 2006, str. 12-13.

⁷⁰ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 57.

Jak již bylo řečeno, třetí institucí nedílně patřící k městskému prostředí je chrám, který byl místem setkání měšťana se svými spolufarníky, tudíž se zde zároveň nabízel prostor k vlastní prezentaci. Zvláště pak v rámci většiny přechodových rituálů⁷¹, které se v kostele odehrávaly.⁷²

Chrám nechybí ani v duchovním městě, nicméně zde je jeho účel poněkud odlišný. V chrámu *Duchovního města* sídlí boží trojice a tamější chrám je mnohem krásnější, významnější a lepší než jakýkoli pozemský chrám či klášter, včetně toho jeruzalémského vystavěného Šalamounem. Ve Vodňanského spise je chrám především institucí tvořenou věřícími než nějakou stavbou. Práví a zbožní věřící staví onen skvostný chrám, zatímco ti, co potupují pána Ježíše Krista, staví chrám ďáblův.⁷³ Problém v tomto případě vidí Vodňanský s kvalitou návštěvníků chrámů, jelikož se v chrámech nečinní, co by se mělo.

„...ačkoli mnoho chrámů máme, ale také v mnohých lehkomyšlně mnoho modlářství provozujeme, neupřímné slova božího, tak čině, lotrovskou a nečistou peleši jej působíme... O hledmež v těchž chrámech věrně bohu sloužiti, ať nás do svého věčného dědictví přijíti a věčné otcovské lásky uděliti ráčí.“⁷⁴

Nad situací kolem chrámu vznáší Vodňanský ještě jeden povzdech. Udivuje se nad tím, proč i teď Bůh netrestá loupežníky v chrámech, kteří se dopouštějí svatokrádeží, aby poznali boží trest, tak jak to zná z *Bible*.⁷⁵

⁷¹ Tj. křest, svatba, pohřební obřad atd.

⁷² HRDLÍČKA, JOSEF: *Měšťan*. In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL, PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku*. Praha. 2007, str. 143.

⁷³ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 59.

⁷⁴ Tamtéž, f.f. 62.

⁷⁵ Tamtéž, f.f. 110.

4. Antiideál nebo ideál v pohledu na město?

4.1. Hodnocení města – pozitivní pohled

S trochou zjednodušení se dá pohled v dobových pramenech rozdělit do dvou protikladných hodnotících pólů. Na jedné straně je negativní pohled na město, u jehož zrodu stál Kain, který je symbolem zlého pokolení v lidském rodě. Pokud budeme pokračovat v simplifikaci, lze tento obraz města směřovat spíše do období středověku, tak jako to prezentuje například František Šmahel ve své studii o *Antiideálu města v díle Petra Chelčického*⁷⁶. V raném novověku je vysledovatelný značný posun k idealizaci v pohledu na město. Setkáváme se s ním především v utopické literatuře, která se rodí na přelomu obou epoch a v raném novověku se těší snad svému největšímu rozvoji. A obdobný pohled nalezneme i v městských narativních pramenech. Kroniky se psaly za účelem popsat město současným i příštím generacím, a tak musely být velkolepé a oslavné, navíc již byly dělané do tisku a dostupné pro relativně velký počet čtenářů.⁷⁷ Rovněž je potřeba mít na paměti rozkol mezi obrazem společnosti zobrazeném v dobové literatuře a realitou známou nám z jiných pramenů⁷⁸. Ale jak již bylo řečeno, jde o pohled dosti zjednodušený, zejména z hlediska třídění podle dějinných období. Je jasné, že jako se ve středověku objevovala chvála na město⁷⁹, tak se objevily i kritické spisy z městského prostředí ve staletích pozdějších⁸⁰.

⁷⁶ Srovnej; ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: Československý časopis historický. 1972, r. 20, č. 1, str. 71-92.

⁷⁷ TOŠNEROVÁ, MARIE: *Kroniky českých měst z předbělohorského období*. Praha. 2010, str. 15.

⁷⁸ Srovnej; MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: Český časopis historický. 2008, r. 106, č. 2, str. 261-287.

⁷⁹ ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: Československý časopis historický. 1972, r. , č. 1, str. 80-81.

⁸⁰ Např.; DAČICKÝ Z HESLOVA, MIKULÁŠ: *Paměti*. Praha, 1996. 310 s.

Duchovní město Václava Porcia Vodňanského zůstalo někde na půli cesty. Antiideál města, tak jako ho našel František Šmahel v díle Petra Chelčického, zde nenajdeme. Na druhou stranu o utopickém pohledu, srovnatelném se slavnými jmény Thomase Morea, Francise Bacona či Jamese Harringtona, rovněž může být řeč jen stěží.

Přesnější by bylo uvést, že se v tomto spise nachází obě strany mince. Výše zmíněnému v podstatě odpovídá rozdělení pohledu na město jako ctnostné, město jako neřestné a město mezi zlem a dobrem.⁸¹ Pohled na město by u Vodňanského odpovídal třetímu paradigmatu, neboť jeho pohled odpovídá oné oboustranné minci. První stranou mince je vnější pohled, na město jako takové. Symbolicky by se dal tento vnější pohled přirovnat k pohledu na město z nedalekého kopce. Uviděli bychom, jak je město uspořádané, jak do něho vstupují zástupy lidí, viděli bychom, jak je město hezky ohraničené hradbami a tento pohled by nás naplnil pocitem řádu panujícího ve městě. Skrze tuto optiku by se dalo říci, že Vodňanský sleduje město jako určitý ideál. Spatřuje v něm harmonii i státnost, což bylo pro raně novověké městské dějepisceví typické⁸². Vodňanskému imponují tyto vlastnosti především kvůli určitému klidu, míru a duchovnímu odpočinutí, které lze v jeho Duchovním městě nalézt.

„PRVNÍ PŘÍČINA, ŽE TATO KNIHA SLUJE TÍM TITULEM Město duchovní, tato jest, jako lidé pracující po cestě, a když na všech svých oudech zemdlejí, a ustanou a jsou žádostiví v jíti do města, aby unavení jsouc odpočinutí a posilnění od pokrmu a nápoje dojíti mohli, nelitujíc v tom i nákladu svého. Tak tuto, kdo by na cestě hříchů a nepravosti velice ustal spatřice toto duchovní město, všel do něho netoliko odpočinutí, ale pokrmu i nápoje duše dojíti moci bude. Do něhož ráčí volati pán, jakž vypsál sv. Matouš v ka(pitole) 2. řka: podťe ke mně všickni

⁸¹ SCHORSKE, CARL EMIL: *The Idea of the City in European thought: Voltaire to Spengler*. In: Týž, *Thinking with History*. New Jersey. 1998, str. 39.

⁸² Srovnej; MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: Český časopis historický. 2008, r. 106, č. 2, str. 272..

*kteříž pracujete, a obtížení jste, jak vás občerstvím ta jest jedna příčina jména Města duchovního...*⁸³

V úryvku je vidět, že město vabí cí takovýmto způsobem prostého člověka k odpočinutí, lze pokládat za ideál, na který autor hledí s obdivem. Město jako místo, kde venkovský, těžce pracující člověk nalezne oddych od každodenní rutiny a loptění. Předobrazem autorovi musela být i podobnost s běžným životním údělem tehdejších venkovanů, kteří s libostí navštěvovali město, aby zde prodali přebytky své produkce, což zároveň znamenalo alespoň částečné vymanění se s každodenní rutiny tvořené prací. Tento obraz každodenního života mohl být inspirací i pro Vodňanského, který ho později využil k připodobnění ve svém spise.

*„...tato jest jako město hrazené zdmí, a baštami ozdobené činí očím lidským libost a myslí bezpečnost, tak tuto že tato kniha má titul Město duchovní...“*⁸⁴

Vnější pohled na město, jako na určitý lidský výtvar, je zde jasně vyložen jako pozitivní. Velkolepost hrazení vidí jako krásnou a obdivuhodnou. Ale nehovoří se jen o kráse, zmiňuje i bezpečnostní funkci opevnění, která je připodobněna k nutné bezpečnosti duchovní pro lidskou mysl. Je jistě zajímavé, že pro Vodňanského jasně pozitivní prvek mohl být v „předchozím období“ pokládán za právě ten úplně nejzavrženější. Zatímco pro Vodňanského jsou hradby něčím krásným a potřebným pro zajištění bezpečnosti, pro Petra Chelčického jsou naopak tím nejhlavnější zdrojem špatnosti ve městě, neboť uzamykají tamější obyvatele, což vede k jejich mravnímu úpadku⁸⁵.

Nadšený pohled na město z vnějšku dokládá i příchod k bráně *Města duchovního*⁸⁶, které je dosaženo po těžké cestě, jak dokládají následující verše.

⁸³ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město jménem rozkoš*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 4.

⁸⁴ Tamtéž, f.f. 5.

⁸⁵ CHELČICKÝ, PETR: *Sít' víry pravé*. Praha. 1950, str. 293.

⁸⁶ Brána je znázorněna v rukopise kresbou, a je jednou ze dvou vyobrazení v rukopise. Viz. příloha: 2.

„Zlatá, zlatá brána...

člověk:

*A uvidím bránu ,
jež na tu stranu
pujdu by v ní šel,
do města vešel,
pěkné je město vsutku, zajisto*

vcházeji díí:

*vcházeje v méno boží беру se,
a v město boží postavuji se,
ustalý jsouce na cestě,
abych odpočinutí našel v městě,
odejděte zla myšlení,
dejž bože své požehnání.⁸⁷*

I když přímé srovnání s raně novověkými utopiemi není úplně na místě, jelikož Vodňanského Duchovní město s tímto žánrem mnoho společného nemá, našlo by se i zde toužebné volání po jednotejnosti odpovídající vizi utopistů. Z pohledu utopické literatury raného novověku by šlo popsat ideál krásy města těmito charakteristikami: státičnost, harmonie a jednota jako estetický prvek⁸⁸. Vodňanským zmiňovaná jednotejnost je těmito vlastnostem blízka.

„Nyní jednotejnosti té jisté ctnosti mezi mnohými lidmi nenajde, místo ní nesvornosti a nejednotejnosti.“⁸⁹

⁸⁷ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město jménem rozkoš*, Strahovska knihovna premonstratů, sign. DB II 4

⁸⁸ MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: *Český časopis historický*. 2008, r. 106, č. 2, str. 272.

⁸⁹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město jménem rozkoš*, Strahovska knihovna premonstratů, sign. DB II , f.f. 107.

Podrobněji o tomto svém názoru nemluví, krom toho, že ještě zmiňuje zvláště velkou míru nesvornosti u kněží⁹⁰. Ale označení jednotejnosti za jistou ctnost vypovídá o jeho pohledu, který by se snad dal srovnat s utopickou touhou po unitární společnosti. Například v *Nové Atlantidě* Francise Bacona se nachází tolik svornosti a poslušnosti mezi lidem, že kdo to spatří, ani nechce opustit ostrov, a těch pár jedinců, kteří tak učinili, o tom všude vyprávěli jako o splněném snu.⁹¹ Dokonce tam byl ustanoven zákon, který zakazuje změny, aby se náhodou věci nezměnily k horšímu.

*„...usoudil, že k uskutečnění jeho velkých a vznešených záměrů nechybí už nic, jen aby onomu štěstí, z něhož se země v jeho době těšila zabezpečil...“*⁹²

Na druhou stranu neměnnost, tím pádem i spokojenost se stávajícím stavem, je něco, co je s Vodňanského dílem neslučitelné. Často nešťastně běduje nad stávajícím stavem věcí a volá po jejich zlepšení, anebo si alespoň stýská na lepší časy.⁹³

Vodňanský musel vnímat město jako symbol symetričnosti a uspořádanosti. Mluví už o tom samotné užití názvu *Duchovní město* pro jeho spis. I když v úvodu práce rozepisuje příčiny sepsání, neuvádí tam přímo příčinu týkající se uspořádanosti města, musel si této charakteristiky být vědom, a navíc ji vnímat pozitivně. Jen těžko by si vybral pro své symbolické roztřídění něco, co by vnímal jako prostředí plné chaosu. Navíc jeho pohled na město jako takové byl pravděpodobně kladný, neboť dítě jeho snah by asi obtížně pojmenovával po něčem, k čemu cítí odpor. Navíc jako velice zbožný člověk by pravděpodobně nerad spojoval něco hříšného s duchovním a krásným.

Město jako takové bylo obdivuhodné nejen v rámci jeho samotného popisu, ale i jako ideální atribut k přirovnání. Pro vyzdvihnutí nějaké pozitivní kvality.

⁹⁰ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město jménem rozkoš*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f 107.

⁹¹ BACON, FRANCIS: *Nová Atlantida a eseje*. Praha. 1980, str. 23.

⁹² Tamtéž, str. 22.

⁹³ Viz. níže.

Město bylo u raně novověkých autorů často chápáno jako ideální element⁹⁴.

Přirovnávání k městu jako k ideálu použil i Vodňanský, při čemž ideálem nemusí být jenom město jako celek, ale i jeho části.

„Bratr, který má pomoc od bratra jest jako město pevné, a soudové jeho jako pevné závory měst“⁹⁵

Paradoxním symbolem se můžou zdát praví křesťané, jen ti kteří se můžou stát „*měšťany nebeskými*“⁹⁶. Tato symbolika se vymyká vnějšímu pozitivnímu pohledu na město. Je výjimkou dívající se kladně na městskou společnost z vnitřního pohledu, zvláště když měšťany na jiných místech hodnotí záporně⁹⁷. Důvodem je, že se jedná o obyvatele království nebeského, nikoli o vezdejší hříšníky, které na jiných místech v rukopisu kritizuje.

4.1.1. Pozitivní pohled - Komenský

Obdobný pohled jako Vodňanský ve svém *Duchovním městě* nám nabídne i jeho slavnější současník Jan Ámos Komenský ve spise *Labyrint světa a ráj srdce*. Když Komenského poutník dorazí k městu, je také napřed oslněn jeho vnější krásou a uspořádáním, neboli když se poutník:

„... z vysoka na svět dívá,“⁹⁸

a dále po-té pokračuje:

„To když já přemýšlím, anť my se (nic nevím jak) na jakés náramné vysoké věži octneme, takže jsem se sobě pod oblaky býti zdál, z níž já dolů pohlédna, vidím na zemi město jakési, na pohledění pěkné a skvělé a široké velice, však

⁹⁴ MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: Český časopis historický. 2008, r. 106, č. 2, str. 277.

⁹⁵ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS.: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 54.

⁹⁶ Tamtéž, f.f. 66.

⁹⁷ Viz. níže.

⁹⁸ KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha 1998. Str. 133.

*jehož jsem vždy termíny a meze ze všech stran znamenati mohl. A bylo okhrouhle vystavené, zdmi a valy opatřené, a místo příkopy hlubina jakási tmavá, ani břehu ani dna, jakž mi se zdálo, nemající. Nebo jen nad městem světlo bylo, za ohradou dále čirá tma.*⁹⁹

Na úryvku je patrné, že si Komenský všímá stejných atributů jako Vodňanský. Jeho město je také úhledně ohrazené a symetrické (kruhového tvaru). Dále se dívá na město z věže. Zajímavé je, že na věž před vstupem do města narazíme i v *Duchovním městě*, a najdeme v ní strážného¹⁰⁰ a nikoli pozorovatele města jako u Komenského. Ale můžeme se jen dohadovat, zda-li jde o podobnost záměrnou nebo čistě náhodnou. Důležité je, že výše zmíněné prvky v poutníkově vyvolávají také libé pocity, čili Komenského vnější pohled na město lze shrnout rovněž jako pozitivní.

4.2. Hodnocení města – negativní pohled

Výše uvedený pohled na město není důkazem o jednoznačně pozitivním pohledu na město, respektive důkazem pohledu na město jako „čistý“ ideál. Město má i svůj rub, který byl hmatatelný zejména jeho obyvatelům v každodenní realitě života raně novověkého města. Prameny nám poskytují poněkud rozporuplný pohled.

*„Jedním z vedlejších důsledků celého procesu byla rostoucí neslučitelnost mezi virtuálním světem idejí a syrovým světem reality.“*¹⁰¹

Ve spise Václava Vodňanského se mísí oba přístupy. Jak už bylo řečeno, pohled z vnější strany na město jako takové je pohledem pozitivním. Dalo by se hovořit i o vnímání města jako ideálu. Ale zároveň nám dává rukopis nahlédnout

⁹⁹ KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha 1998. Str. 133.

¹⁰⁰ Věž je také znázorněna kresbou v textu. Viz. příloha: 1. Srovnej: VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovska knihovna premonstratů, sign. DB II , f.f. 36.

¹⁰¹ MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: Český časopis historický. 2008, r. 106, č. 2, str. 284.

i na onu odvrácenou stranu. Pohlédnout za hradby naoko krásného města. Z vnitřního pohledu, který zahrnuje samotné lidi, už se pozitivní náhled vytrácí a na povrch vystupují negativní lidské vlastnosti a chování hříšného člověka. Na lidskou nedokonalost, hříšné a bezbožné chování obzvláště, cílil Vodňanský svou kritiku obsaženou ve spise. O mnohém vypovídá označení, které na jednom místě v textu používá. Mnozí jsou pro něj jako:

„jako vepřové v moři hříchů“¹⁰²

V první řadě Vodňanský není žádným optimistou ani idealistou, což se projevuje i v jeho spise, v kterém nešetří sžíravou kritikou. Podle několika poznámek Václava P. Vodňanského je v textu patrná jeho silná nespokojenost se současností, ve které žije. Následující příklady jsou toho názornou ukázkou.

„mnoho jest v poslední tento čas posměvcův a mnohem více jest trpících duší“¹⁰³

nebo:

„nedají se lidé nynějšího věku pejchou nakažení napravit“¹⁰⁴

V úryvcích je patrný důraz na současnou dobu. Zároveň naznačují typický prvek myšlení člověka před příchodem moderní doby. Lidé v raném novověku nehledali své zářné zítřky v budoucnosti a nežili ve světě věřícím v neustálý a nezastavitelný pokrok kupředu. Spíš svůj ideál spatřovali v minulosti. Správné a legitimní bylo to, co bylo z historie již potvrzeno.¹⁰⁵ Ačkoli současnost je pro Vodňanského dobou nešťastnou a hříšnou, zda-li minulost vnímal jako dobu přejícnější, není zcela jasné. Nicméně z předpokladu, že dnes jsou lidé zkažení by se dalo usuzovat o jeho přesvědčení, že tomu tak vždy nebylo. V prvním citátu mluví o větším množství trpících duší, což jasně vypovídá o změně stavu. Pravděpodobně přemítal o změně k horšímu a vnímal především nepravost své

¹⁰² VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 83.

¹⁰³ Tamtéž, f.f. 102.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Srovnej: LE GOFF, JACQUES: *Paměť a dějiny*. Praha. 2007, str. 40-66.

doby, nicméně o minulosti asi přemítal jako o době, kdy se to nedělo. V jednom komentáři si stýská na lepší časy panující v minulosti.

„Staří čechové dávali dobrá jména a neska je někteří przní“¹⁰⁶

Otázkou je zda mu šlo jen o něco tak triviálního, jako byla jména, nebo zda-li se jednalo spíše o metaforu. Každá doba si našla své současné kritiky, kteří se často rovněž domnívali, že byly, anebo přijdou lepší časy. Jenže nikdo v té době úplně ideální nikdy nežil.

Než se podíváme na přímou kritiku týkající se vnitřního pohledu na město, je nutné představit Vodňanského nespokojenost nad všemi stavy v tehdejší společnosti. Krásně jej znázorňuje jeho veršované hořekování Člověka.

*„Půjduli mezi duchovní,
nejsou v lásce jednostejní,
bojím se jich utrhaní,
neslušného posmívání*

...

*Ne o všech duchovním pravím,
o zlých toliko jen mluvím,*

...

*Půjduli k světské vrchnosti,
najdu zde rozkoše dosti,
také náležité není,
s nimi v jedno sjednocení
neb sobě kněží neváží,
zlobí se když pravdu káží,
mezi měšťany projduli,*

¹⁰⁶ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 108.

jsou často ožralí,
Budou chtít bych s nimi kvasil,
tak v sobě vše dobré zhasil,
pujduli kde lid obecní,
není žádného velení,
budou tam zle počínat sobě,
lajíc hanebně v té době,
Pújduli mezi sedláky,
ani tu nebudu taky,
míti žádného pokoje,
jen křik laní a rozbroje,
kamiž jse mám bídný díti,
aneb kde se obrátiti,
...¹⁰⁷

Jak vidno jediná noha nezůstala nepošpiněná. Ačkoli na jednom místě diferencuje. Když hovoří o duchovních, podotýká, že kritika se týká jen těch špatných.¹⁰⁸ Vodňanský zvolil tento přístup, aby vyjádřil neštěstí člověka ve zdejší světě. Dále totiž pokračuje zoufalým tázáním člověka. Kam má tedy jít? Strážný na věži ho pošle do Města duchovního.¹⁰⁹

4.2.1. Negativní pohled – město neřestné a hříšné

Narážíme zde i na zmiňovaný vnitřní negativní pohled na město, respektive

¹⁰⁷ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 36.

¹⁰⁸ Sám byl duchovním, tudíž asi podobnou poznámku považoval za nutnou, neboť sám sebe měl za poslušného a ctnostného křesťana.

¹⁰⁹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 36.

na jeho obyvatele, měšťany, kteří se věnují často nezřízenému pití, což podle něj není vhodné pro ctnostného člověka. Opilství bylo Vodňanskému poměrně ostrým trnem v oku, zmiňuje jej na mnoho místech, povětšinou v kontextu nevhodného chování lidí.

„...tak abychom jako ve dne poctivě chodili: než v hodování a opilství“¹¹⁰

„o vy všichni pyšní rozkolní a hodovní i ožralí lakomí loupežní lidé.“¹¹¹

„mnozí pro nemírné hodování a ožralství, nic sobě neváží království božího...“¹¹²

Opilství spojuje Vodňanský s hodováním a obecně kritizuje nejen popíjení, ale i nestřídmý život. Lidé měli v pití zálibu odjakživa a v středoevropském prostoru to platilo snad dvojnásob, alespoň podiv anglického cestovatele nad zalíbením v připíjení by o tom svědčil.¹¹³

Pití bylo rozšířené mezi všemi vrstvami, od nejchudších rolníků, přes měšťany, až po šlechtu. Ve výše uvedené básni, jsou ale jako „věčně ožralí“ označení měšťané, což nám napovídá o opilství jako typické vlastnosti právě pro ně. Alespoň tak je vnímal autor. A nebyl jediný, kdo přílišnou zálibu v pití spojoval s měšťanským stavem. V oslavné básni Stephana Taurina na Olomouc má k měšťanům zde žijícím jen jednu výtku, a to přílišné holdování alkoholu.

„Olomoučtí patriciové a měšťané jsou pak velmi nakloněni, jak vlídnosti tak pořádkumilovnosti. Neproviňují se žádnými vážnými neřestmi, toliko jsou až podnes podle zvyku, který se u nich ustálil dlouhotrvajícím návykem na nesprávné obyčeje, náchylní k hostinám a také dávají přednost velmi časté

¹¹⁰ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 55.

¹¹¹ Tamtéž, f.f. 92.

¹¹² Tamtéž, f.f. 105.

¹¹³ Pramen mi známý z knihy: DÜLMEN VAN, RICHARD: *Kultura a každodenní život v raném novověku*. Vesnice a město, díl II. Praha 2006, str. 125-126.

*návštěvě městských vináren, jako by to byla zasedací síň*¹¹⁴

Ve větším měřítku bylo pití rozšířené především během různých festivit¹¹⁵ dost možná i proto „ožralí“ lidé jsou zároveň i „hodovní“. Vodňanský také mohl vnímat opilství především jako nedílnou součást oslav. Duchovní byli jedinou vrstvou, která alespoň navenek prezentovala opilství jako nešvar a vedla proti němu propagandistický boj.¹¹⁶ Je možné, že Vodňanský byl takovýmto typickým duchovním, a proto zmiňuje opilství na tolika místech.

Výše uvedené ještě více rozvádí ve speciálních kapitolách věnovaných již zmíněným tématům tj. hodování a ožralství. Hodování vidí Vodňanský jako negativní jev v tehdejší společnosti. Myné by bylo se domnívat, že je vnímal úplně asketicky a stavěl se proti jakýmkoli oslavám. Spíš mu šlo o umírněnost.

*„...tak já poznávaje tento zlý svět, očima vidě, ušima slyše, že jest nyní málo těch lidí jenž by s bázní boží hodovali, bože rač je sám napraviti, aby náhle nezhyňuli...“*¹¹⁷

Jak výše uvedená ukázka naznačuje, hodování není jednoznačně odmítnuto. Spíš autorovi jde o oslavování bohabojné a skromné. To se ovšem naprosto odlišovalo od tehdejší praxe, kdy se měšťané na svou oslavu svátku těšili jako na tu nejdůležitější událost v roce. Dost možná pro ně byla tím nejlepším, co je v jejich šedivých životech potkalo.¹¹⁸

Oslavy masopustu byly dobou určitého vyvrácení řádu. Lidé se zálibou dělali to, co jim celý rok nebylo povoleno. Při oslavách byli zdivočelí a zcela zapomínali na křesťanské ctnosti, kterých by se měli držet. Byl to pro ně čas, kdy

¹¹⁴ PETRŮ, EDUARD: *Humanisté o Olomouci*. Olomouc. 1977, str. 21.

¹¹⁵ DÜLMEN VAN, RICHARD: *Kultura a každodenní život v raném novověku*. Vesnice a město, díl II. Praha 2006, str.126 anebo podrobněji srovnej: BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str. 202.

¹¹⁶ DÜLMEN VAN, RICHARD: *Kultura a každodenní život v raném novověku*. Vesnice a město, díl II. Praha 2006, str. 126.

¹¹⁷ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 112.

¹¹⁸ BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str. 192-193.

se mohli vymanit ze jha sociálních zábran a chovat se tak, jak by se nikdy za všedního dne neodvážili zachovat. Karnevalovým oslavám dominovala tři témata: jídlo, sex (tělesnost obecně) a násilí.¹¹⁹ Tyto atributy odpovídají tomu, proti čemu mravokárce Vodňanský ve svém spise úpěnlivě bojuje. Nicméně si o oslavách nedělá žádné iluze:

„Nyní se často na hodech vraždí, modlářství, cizoložství a smilstva dopouštějí a jeden druhého ostatky divné strojí.“¹²⁰

Tento citát je ukázkou toho, co se skutečně na takovém karnevalu mohlo dít. Při oslavách mohly zajít urážky příliš daleko anebo mohlo dojít k nejrůznějším sporům. Faktem je, že v období masopustu podezřele přibývaly počty zabitých.¹²¹ Cizoložství a smilstvo byly rovněž běžné. Jak již bylo řečeno, jedním z hlavních atributů masopustu byl sex a tělesnost. Pro francouzské 18. století bylo statisticky dokázáno, že největší vrchol počtů dětí připadá právě na období masopustu.¹²² Modlářství, ač bylo nedílnou součástí lidových slavností, muselo Vodňanského pobuřovat snad ze všeho nejvíce. O masopustu se lidé poklonkovali maškaře masopusta a posta, v Anglii uctívali Robina Hooda a běžně se upalovaly figury Jidáše, Machiavelliho nebo papeže.¹²³

„...jaký nepořádek, smilstvo, boje a zabíjení a strašlivé modlářství tam propukalo!“¹²⁴

Toto jsou slova J. G. Herdera, luteránského duchovního, po zhlédnutí lidové slavnosti v okolí Rigy. Je očividné, že oba protestantští kněží zaujímali velice odmítavý postoj k lidovým oslavám. Vzhledem k jejich bouřlivému průběhu, který je v rozporu s přísnou protestantskou morálkou, není žádný div, že jsou si

¹¹⁹ BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str. 200.

¹²⁰ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 113.

¹²¹ BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str. 202.

¹²² Tamtéž, str. 200.

¹²³ BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str. 212.

¹²⁴ Pramen je mi známý z knihy: BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha 2005, str.209.

prostorově i časově vzdálené reakce velice podobné.

Vraťme se ještě k přečinu, který sám Vodňanský připomíná na mnoha místech ve svém textu, a tím je ožralství. Jeho postoj k pití je obdobný jako u hodování. Ač jej značně kritizuje, neodmítá jej zcela. Víno je velice dobré, ale musí se pít velice opatrně. Tak aby po něm člověk zůstal střízliv.¹²⁵ Nesmí se to s pitím přehánět, protože člověku, a vlastně i celé společnosti, je to na škodu.

„...kterak má ten jenž se nadpříliš ožere pracovati, ani leží jako mrtvý“¹²⁶

Dále Vodňanský informuje o tom, že se jim tehdy rozmohl takový nepěkný nešvar, který by se dal označit za soutěživé pití.

„Tento již poslední čas se nejvíc rozmohlo, aby jeden druhého co nejvíce muže ožral.“¹²⁷

Nakonec nám přináší patnácti bodovou škálu, která popisuje, jak konkrétně pití škodí.

„opilství přináší 1. chudobu, 2. odjímá moudrost boží, 3. bídu časnou, 4. (u)vádí, 5. upadení, 6. úraz, 7. zraku zmenšení, 8. úpadek srdce, 9. přináší smrt, 10. vzbuzuje hněv 11. škodí duši 12. smělost zlou přináší, 13. hubí sílu, 14. odjímá srdce, 15. bídu věčnou uvozuje“¹²⁸

Je zajímavé, jak podrobně Vodňanský znal důsledky alkoholismu, a jak podrobně je popsal. Asi těžko se z toho můžeme domýšlet, že sám měl s alkoholismem problémy, ale mohl znát mnoho lidí ze svého okolí, kteří právě s nezřízeným pitím problémy měli. Jako městský kněz měl jistě přehled o trápeních ostatních měšťanů, tj. jeho oveček.

Vodňanský kolem sebe spatřoval mnoho nejrůznějších nešvarů. Obecně se dá říci, že svět, který popisuje je plný chamtivosti, mravní zkaženosti

¹²⁵ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 129.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 129.

a zlodějiny atd. Upozorňuje však na důležitý prvek, jímž je možnost zatracení vlastní duše, jenž je mnohem horší než škoda, kterou si může jedinec napáchat na svém těle.

„Nebojte se těch jenž zabíjejí tělo, však duše zabítí nemohou. Ale více se bojte toho, kterýž může duši tělo zahubiti ve věčném ohni.“¹²⁹

Obecně si představoval běžného smrtelníka jako hříšníka. Tudíž jedna ulice Města duchovního je plná hříchu. Dokonce je zde vytvořen jakýsi pomyslný žebříček hříchů. Má 14 položek symbolizujících ty nejhorší hříchy. Seřazeny jsou podle jejich závažnosti a jsou doprovázeny rozsáhlými komentáři. Také zdůvodňuje, proč jsou jednotlivé morální přestupky závažnými hříchy. Konkrétně se jedná o tyto hříchy:

„První hřích jest pejcha, ten hřích je král všech jiných hříchů i hříšníků“ protože „bůh se pyšným protiví, ale pokorným dává svou milost“¹³⁰

Není bez zajímavosti, že na prvním místě mezi všemi hříchy je pýcha. Existují totiž názory, které preferují pýchu jako hlavní hřích pro období končící 12. stoletím.¹³¹ V čele pomyslného žebříčku závažnosti hříchů mělo pýchu později nahradit lakomství. Lakomství se však u Vodňanského vyskytuje až na nižších příčkách¹³² a není zdaleka bráno jako nejzávažnější přečin.

„Hřích druhý závist a ten je smrtelný,...“ protože „závist škodí duši i životu a jest ovoce těla hříšného a konce závisti nebude ani v pekle navěky.“¹³³

„Hřích třetí nenávist, ten jest také smrtelný“ protože „nenávist bůh přísně

¹²⁹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 101.

¹³⁰ Tamtéž, f.f. 118.

¹³¹ ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: *Československý časopis historický*. 1972, r. 22, č. 1, str. 78.

¹³² Viz. níže.

¹³³ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 118.

zapovídá, nenávisť jest nejhorší duch ďáblův, běda tomu na koho bůh dopustí toho ducha.“¹³⁴

„Hřích čtvrtý vražda jest ohavný hřích smrtelný, (protože) a ten jest pan Bůh zapověděl“¹³⁵

„Hřích pátý hněv smrtelný jest“ protože „hněv je ďábelský, jimž byl onen Kain nejprvnější syn Adamův naplněn, toho mnozí lidé až dosavad následují“¹³⁶

„O hříchu šestém totiž lakomství a loupeži v něm mrzutém, a pánu Bohu ošklivém totiž lichvě nejprve, o lichvě ta je pánem bohem přísně zapovězena“, protože „jen slepý nevidí, že lakomí lichevníci jsou zloději...“¹³⁷

„O sedmém hříchu smrtelném a mrzutém lenosti duchovní“¹³⁸ protože: „Leniví upadají v hříchy pro lenost.“¹³⁹

Většina zbylých sedmi hříchu je menší závažnosti. Osmým hříchem je lakota pocházející z pekla.¹⁴⁰ Devátým hříchem je ožralství, které je pro Vodňanského těžkým hříchem.¹⁴¹ Desátým hříchem je cizoložství, které mnozí lidé za hřích ani nemají. Vypisuje 16 konkrétních druhů cizoložství, které jsou

¹³⁴ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 119.

¹³⁵ Tamtéž, f.f. 120.

¹³⁶ Tamtéž, f.f. 121.

¹³⁷ Tamtéž, f.f. 123.

¹³⁸ Lenost duchovní je pro Vodňanského odlišná od tělesné. Její příčinou je nevěra (myšleno spíš jako „nevíra“), která vede k oné lenosti duchovní tj. od slova božího. Neochota navštěvovat boží kázání tak podle něj vede k tisícům dalších hříchů. Srovnej: VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 126.

¹³⁹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 126.

¹⁴⁰ Tamtéž, f.f. 127.

¹⁴¹ O ožralství viz. výše.

navíc doplněny o zákaz scházení se muž s mužem či muž nebo žena s hovadem. S povzdechem navíc apeluje na představené měst, že kdyby více trestali cizoložství, nemusel by to za ně dělat Bůh.¹⁴² Jedenáctým hříchem je smilstvo, které v podstatě zařazuje do stejného ranku jako cizoložství.¹⁴³ Dvanáctým hříchem je lest. Ta měla být velice častým hříchem a svět jí měl být plný, zatímco upřímnost autor kolem sebe spatřoval jen vzácně.¹⁴⁴ Třináctý hřích je lež. Lží je mnoho druhů, ale tou nejhorší ze všech je lež o Bohu.¹⁴⁵ Posledním uvedeným hříchem je nevěra, která dcerou ďáblou je a stejně jako pýcha zabraňuje pravdy boží přijetí.¹⁴⁶ Na závěr dodává, že existuje více hříchů na světě, ale nemůže je uvést všechny, protože by to byla nekonečná práce. Mnoho hříchů existuje kvůli velkému množství hříšníků, které ještě dělí na kající a nekající. Pro prvně jmenované je ještě naděje, ale na ty druhé čeká jen věčné zatracení.¹⁴⁷

Jednotlivá vysvětlení hříchů jsou rovněž doprovázena příklady z historie, či z doby života Václava P. Vodňanského, o kterých snad zaslechl. Tak se dozvíme o císaři Juliovi, který vládl v dávných časech, nicméně z hněvu byl ubodán a ubit zlou rotou.¹⁴⁸ Anebo si můžeme přečíst příběh o muži, který byl velice lakomý a živil se lichvářstvím. Byl tak velkým hříšníkem, že nemohl být pohřben, jelikož ho země nepřijala. Zželelo se jeho přátelům mrtvolou bývalého přítele. Na radu kněze mrtvé tělo naložili na osla a poslali pryč z města, což neuniklo zvědavé pozornosti měšťanů. Proto jich mnoho následovalo osla s mrtvolou na hřbetě. Osel došel až k šibeničnímu vrchu, kde tělo pověsili za lano na šibenici, kam si pro něho přišly ďábelské síly.¹⁴⁹ Posazení na osla a vyhnání z města bylo v raném novověku

¹⁴² VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstratů, sign. DB II, f.f. 130-131.

¹⁴³ Tamtéž, f.f. 132.

¹⁴⁴ Tamtéž, f.f. 135.

¹⁴⁵ Tamtéž, f.f. 136.

¹⁴⁶ Tamtéž, f.f. 138-139.

¹⁴⁷ Tamtéž, f.f. 140.

¹⁴⁸ Tamtéž, f.f. 121.

¹⁴⁹ Tamtéž, f.f. 123.

běžným trestem, který měl uvalit hanbu na proviněného.¹⁵⁰ Pravděpodobně i vsazení na osla v uvedeném příběhu mělo být trestem lakomému lichváři. Tento trest zároveň zdůrazňoval, jakou hanbou je provozování lichvy i po smrti.

Dalším příkladem z historie toho, jak se nevyplácí neřestné chování, je příběh o císaři, který se velice hojně oddával radovánkám a hojnému pití. Často pil tak moc, až se propil do bezvědomí a ležel jako mrtvý. Jeho manželka už nemohla snášet jeho bohapusté hýření. Vymyslela manželovi krutý trest. Jednou když se opil a opět vypadal jako mrtvý, ale byl živý, tak ho manželka naložila na káru a odvezla k hrobu, do kterého ho zaživa pohřbil a tam mu vyprchal život. Celé vyprávění doplňuje Vodňanský poučnou výtkou adresovanou všem, kteří takto do mrtva pijí, protože by se jim mohlo stát to stejné, co se stalo onomu císaři.¹⁵¹

Nejzajímavější příběh se k uším Václava Vodňanského donesl údajně až z daleké Vídně. Hlavní postavou se v tomto vyprávění stal bezbožný Pavel. Ten nechtěl ani chvilky strávit při slovu duchovním. Posléze zamordoval pětiletou dívku. Nic nedbal na to, že ho úpěnlivě prosila o slitování, protože boha se nebál, takový to byl neznaboh. Podle rozhořčeného Vodňanského by si zasloužil trhat kleštěmi. Nicméně po soudu mu byly pilovány hnáty a byl vpleten do kola. Nakonec se doznal, že ačkoli ho jeho světský trest velice bolí, mnohem větší bolest mu činí pomýšlení na vpletení do kola ďáblova, které ho čeká.¹⁵² Lámání kolem patřilo k trestům vykonávaným za ty nejtěžší zločiny. Bylo tak trýznivé, že odsouzenec byl většinou usmrčen ještě před samotným výkonem trestu. Přihlízející však o předčasné smrti nebohého hříšníka obvykle nebyli spraveni, aby se nevytratil patřičný odstrašující efekt, který byl pro popravy ve středověku

¹⁵⁰ DÜLMEN VAN, RICHARD: *Divadlo hrůzy, soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha 2001, str. 77.

¹⁵¹ Tamtéž, f.f. 128.

¹⁵² VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II, f.f. 122.

a raném novověku typický.¹⁵³ Pavlovi byl trest navíc zostřen ještě pilováním končetin. Což suma sumárum svědčí o tom, jak zvlášť hrůzostrašný byl jeho přečin. I pokání ubohého hříšníka Pavla bylo pro raně novověké exekuce typické. Jeho strach z vpletení do osidel ďábla svědčí o křesťanském podtextu, jaký tehdejší exekuce měly.¹⁵⁴ Rovněž poukazuje na pokání, které Pavel vykonal, a které bylo nedílnou součástí každé zdařilé exekuce. Mělo symbolizovat napravení hříšníka, a tím pádem i určitou očistu společnosti. Pokání také mohlo vést k zmírnění trestu, nicméně to nebyl zrovna výše uvedený příklad.¹⁵⁵

Text je ukázkou vnitřního pohledu na město. Respektive spíš na jeho obyvatele, protože oni jsou hříšníci, nikoli město, či nějaká idea města. Měšťané duchovního města nejsou takřka vůbec nějakými konkrétními měšťany. Jsou symbolem lidí, kteří žili v okolí Václava P. Vodňanského. A pohled zevnitř města kladoucí důraz na neřestné a hříšné projevy chování lidí, je jakousi jejich symbolickou kritikou. Nesnaží se o objektivní pohled, ale zvýrazňuje právě ono hříšné a neřestné chování. Vodňanský vystupuje jako mravokárce, což je umožněno i tím, že jeho spis není orientován na konkrétní město. Rovněž ho nemůžeme zařadit mezi raně novověké panegrické oslavné spisy. Autoři píší o městě, v kterém žijí, ho často účelně vychvalovali¹⁵⁶ zcela v kontrastu s realitou. Právě k této, ne zrovna idylické realitě, přistupuje kriticky Vodňanský, aby zdůraznil hříchy a neřesti panující mezi lidmi. Není se čemu divit. Z pohledu ctnostného protestantského kněze mohlo být chování tehdejšího člověka dosti pobuřující záležitostí. I když snese srovnání s takovými oslavnými spisy, tak spíš z důvodu zdůraznění odlišnosti než podobnosti.

¹⁵³ DÜLMEN VAN, RICHARD: *Divadlo hrůzy, soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha 2001, str. 124-125.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 149.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 51-53.

¹⁵⁶ Nemuselo se nutně jednat o obyvatele onoho konkrétního města. Vznikaly oslavné spisy i z pera přespolečných vzdělanců, kteří se chtěli vlichotit. Takovou chvalořečí na na „cizí“ město může být třeba: *Krátká chvalořeč na Olomouc* z pera Šimona Ennia Klatovského. Srovnej: PETRŮ, EDUARD: *Humanisté o Olomouci*. Olomouc. 1977, str. 37-51.

Spis sám o sobě je spíš koncipován jako kritický, a mnohem více prostoru v něm zaobírá výčet neřestí a hříchů, kterých mělo v té době panovat mezi lidmi více než kdy jindy. Nelze podle tohoto vyvozovat, že by *Duchovní město* bylo spisem jednoznačně kritickým, satirickým či negativně orientovaným směrem k městu. Město, jako takové, je ve spise kladným elementem, který je naplněn hříšnými a neřestnými lidmi. Při pohledu z vnějšku člověk vidí jeho vznešenost a krásu. Mohutné zdi a brány, vysoké věže čnící k nebi. Navíc je na městu ještě ocenitelná jeho uspořádanost a struktura, která se ukázala dobře upotřebitelná pro uspořádání rukopisu. Právě proto bych se spíš přikláněl ke kladnému pojetí města v díle Václava P. Vodňanského. I přes to, že kritika společnosti v jeho spise zabírá podstatnou část prostoru. Větší než pár vět o libosti města na pohled. Ale spis sám je v první řadě výkladem biblických pojmů a až na druhém místě kritikou neřestných lidí a jeho četba by neměla vyvolávat znechucení. Naopak druhý název díla, *Rozkoš duše*, který občas uvádí, vypovídá o tom, že četba jeho rukopisu měla být balzámem pro duši.

4.2.2. Negativní pohled - Komenský

I na tomto místě se nabízí srovnání s *Labyrintem světa a rájem srdce* Jana Ámose Komenského. Nejenže Komenského poutník se zalíbením hleděl na město z vnějšku, když ho viděl z dálky, ale po jeho vstupu do města nastává obdobná situace jako ve Vodňanského spise. Uvnitř města se setkává s věcmi, které se mu nelíbí. Vystává zde na povrch rovněž pocit, že pohled na město zevnitř, tj. především na jeho obyvatele, je negativní a kritický.

„Viděl jsem tu, jak se někteří v zemi hrabali a kutali: buď po vrchu ji párajíce, aneb se skrze vnitřnosti její jako krvice prorývajíce...

I dí mi tlumočník: 'Hle, jak to bystré a veselé práce! Medle co' se ti tu nejlép líbí?'

*Já řekl: 'Můž být, že tu veselosti jest něco: já však mnoho natahání při tom vidím, mnoho stonání slyším'*¹⁵⁷

„Takž mne mezi fyzickým a chymickým auditorium uličkami jakýmis provedouc, postaví na jiném placu, kdež jsem hrozné divadlo spatřil. Rozpjali sobě člověka, a režíc jeden oud za druhým, párali se mu ve všech vnitřnostech, a s chutí sobě, co kde našli, ukazujícíe.

I řek jsem: 'Ale což toto za ukrutnost, s člověkem jako s hovadem zacházeti?'

*'Musí to být, 'dí tlumočník, 'to jejich škola.'*¹⁵⁸

Komenský zvolil ve své kritice odlišný přístup než Vodňanský. Prochází městem (světem) a kriticky odmítá jednotlivé druhy lidí, které potkává. Zpravidla se mu nelíbí určité aspekty jejich povolání, či to co je spojeno s životem v jejich stavu. V první ukázce tlumočník před poutníkem vychvaluje veselost řemeslníků, ale ten slyší spíše jejich spílání. Ačkoli poutníkovi průvodci si pochvalují vše, co vidí a sledují dění kolem sebe s velikou libostí, je zjevné, že poutník ostří svůj pohled spíš na negativní rysy dění, které kolem sebe spatřuje.

V druhé ukázce poutník Komenský popisující práci lékařů je opět znechucen. Tentokrát nad zvráceností přípravy k vykonávání povolání.

Ve spise *Labyrint světa a ráj srdce* najdeme ještě jeden odlišný způsob vyjádření negativního postoje k vnitřnímu pohledu na město. Poutník je znechucen už při jeho samotném procházení, aniž by se setkal s nějakým člověkem:

„Já pak hledě opět, vidím, že nic nespořádanějšího vymyšleno být nemohlo. Nebo když se někdo s něčím motal a namáhal, jiný přijda pletl se mu v

¹⁵⁷ KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha 1998, str. 153.

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 192.

to: tožť svády, rvačky a pračky: pak se mířili, a po chvíli opět táhali.“¹⁵⁹

„Uhledal jsem taky jiný neřád, slepotu a bláznovství. Celý ten ryňk (jako potom i ulice) pln byl jam, dolů a výmolů jakýchsi, též kamení a kládí, přičkem a nakříž lecjaks ležícího, a jiných zavazadel: žádný také ničeho neodložil, nezapravil, nespořádal, žádný také ničemu nevyhýbal a neobcházel; než tak k mání chodili, a jednak ten, jednák onen ustrčil se, padl, neb se zabil, neb ztloukl, až mi srdce trnulo na to hledě.“¹⁶⁰

Komenský popisuje rovněž neřestné chování obyvatel města, nicméně nenajdeme zde už takový apel na hříšnost lidského jednání, které je prvořadě v *Duchovním městě*. Jednání lidí v *Labyrintu světa a ráji srdce* také vytváří chaos a neřád. Velice patrnou odlišností také je, že Komenský popisuje vnitřek města jako ošklivý, jak je patrné z poslední uvedené ukázky. Nejen nemorální chování lidí, ale i výmoly, klády a jiný nepořádek povalující se po ulicích zdůrazňuje chaos panující uvnitř města, který dokládá negativní pohled na město. Nutno ještě podotknout, že u Komenského je kritika mnohem mírnější, zdůrazňující subjektivní pohled poutníka. Za nelibostí může být jeho vlastní osoba, připouští na jednom místě Komenský. I když pro svou pravdu má obhajobu. Aby se mu ve městě líbilo, musel by ke všemu přistupovat bez pochybností, nesměl by o věcech přemýšlet a všemu co mu kdo předloží, musel by uvěřit.¹⁶¹ Pro Komenského jsou nešvary mezi lidmi spíš jakýmsi neštěstím, než čistým zlem. Postoj Václava P. Vodňanského je mnohem militantnější. Problém na své straně v žádném případě nespatřuje, a jen občas naznačuje, že ne všichni lidé jsou hříšní a neřestní. I jeho rétorika je mnohem ostřejší a nebere si servítky. Obecně by se dalo říci, že na rozdíl od Komenského, svou osobu zcela vynechává. Nedozvíme se, zda-li sám sebe vnímá jako vzorného křesťana nebo naopak, zda-li se považuje za

¹⁵⁹ KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha 1998, str. 140.

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 141.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 241-243.

obyčejného hříšníka, který se vlastně neliší od těch, které ve svém spise ustavičně kárá.

5. Historická a mýtická města v díle V. P. Vodňanského

I když Duchovnímu městu žádné reálné město za vzor nestálo, najdeme v něm několik odkazů na skutečná historicky doložená města a zároveň opředaná mnohými mýty. Ve svých poznámkách a glosách Vodňanský zmiňuje několik měst, která známe z bible, či je historie proslavila jinou cestou.

V prvé řadě musíme zmínit Jeruzalém. Ten byl jako město ideálem a znamenal cíl na cestě ke spasení.¹⁶² V literatuře se toto hledání nebeského, Jeruzalémského království promítlo při dobývání Nového světa, který byl symbolicky často označován za Nový Jeruzalém.¹⁶³

Pokud bychom chtěli *Duchovní město* přirovnat k nějakému konkrétnímu městu, mohl by to být jedině Jeruzalém, nicméně totožné s ním není. Jelikož chrám v *Duchovním městě* je tím ze všech nejskvělejší, a jak výslovně Vodňanský tvrdí, je mnohem lepší než chrám v Jeruzalémě.¹⁶⁴ Jeruzalém se ovšem v symbolice spisu objevuje velice často a znázorňuje pravou církev Kristovu. Pověštinou se vysvětlení této symboliky objevuje hned za zmínkou o městě Jeruzalému v závorce, jako v těchto případech:

„...ty kteříž sou bojovali proti Jeruzalému (totiž církvi kristově) chřadnouti bude tělo jednoho každého...“¹⁶⁵

„...pamatujte nad lidem mým, který jest v Jeruzalémě (totiž v církvi)...“¹⁶⁶

U Vodňanského najdeme i opak idealizovaného Jeruzaléma, kterým byl Babylon. Babylon se objevuje jako symbol zlého a nečistého. Tato představa se dostala do Duchovního města skrze bibli, která je zde v centru zájmu. Babylon

¹⁶² Srovnej; ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: Československý časopis historický. 1972, r. XX, č. 1, str. 91.

¹⁶³ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles. 1998, str. 6.

¹⁶⁴ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 59.

¹⁶⁵ Tamtéž f.f. 71.

¹⁶⁶ Tamtéž, f.f. 112.

jako nenáviděný symbol vznikl přenesením nenávisti, která vznikla v době babylonského zajetí židů králem Nabukadnezarem, z boha Marduka¹⁶⁷ jako dominantního boha v Babylonu. Nucené uctívání cizích božstev je v příkrém rozporu s židovským i křesťanským náboženstvím, čili zde se odhalují kořeny vzniku symbolu Babylonu jako města zla.¹⁶⁸

„Padl jest, padl jest Babylon město veliké (to jest církev falešná). A učiněno jest přibytkem ducha nečistého, a toho jehož lidé v nenávisti mají... a králové zemští s ním smilnili, a kupci zemští z moci rozkoši jeho bohatí učiněni jsou (totiž skrze prodávání odpustků a mší).“¹⁶⁹

V Duchovním městě je Babylon opakem Jeruzaléma. Jinými slovy by se dalo říci druhou stránkou téhož, poněvadž je využit jako symbol pro již zmíněnou falešnou církev. Použit je stejným způsobem¹⁷⁰ jako symbol Jeruzaléma. Tudíž Vodňanský pravděpodobně vnímal symboly těchto měst, jako vzájemně propojených oposit.

„Ted' víz žet ne na Babylon skažený, ale na dceru v novém Babylóně, totiž v Římě proroka hlas bydlící volá.“¹⁷¹

V uvedeném komentáři se objevuje spojení mezi Římem a Babylonem nebo-li spojení Babylonu s církví falešnou. Řím jako centrum katolické církve, byl tím pádem i centrem falešné církve, proti níž brojil Vodňanský. Hlas proroka je odkazem na papeže. Papežství, jak bylo u protestantů obvyklé, se stalo terčem nevybíravé kritiky i ve Vodňanského spise, kde papeže dokonce nazývá odporníkem Kristovým¹⁷².

Řím ovšem nebyl vždy špatným městem. Zlým se stal až časem, díky

¹⁶⁷ Hebrejsky Baal.

¹⁶⁸ LEHAN, RICHARD: *The City in Literature*. Los Angeles. 1998, str. 15.

¹⁶⁹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 71.

¹⁷⁰ Tj. pomocí vysvětlujících závorek.

¹⁷¹ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 71.

¹⁷² Tamtéž, f.f. 69.

tomu, že v něm sídlí zkažený papež. V jednom komentáři Vodňanský vypráví příběh o vyhnání bohatých z Říma, neboť jeho obyvatelé je již nehodlali snášet. V čele hříšných boháčů byl vyhnán i král Tarquinius. Vyhnání byli pro jejich pýchu, tyranství a cizoložství hanebné.¹⁷³ V minulosti byl Řím obýván ctnostnými lidmi, nicméně jako sídlo falešné církve se stal v očích Václav P. Vodňanského novým, neřestným Babylonem. Autorův odpor k Římu vychází z jeho evangelické konfese. Vyznání autora se do jejich spisů promítalo zcela běžně. A tak u katolického lékaře a spisovatele, ač původně luterána, Georgia Sibuta¹⁷⁴ najdeme opačný náhled na Řím.

„Řím jenž je právem uznáván za pravý střed světa, obehnán hradbami sedmi...“¹⁷⁵

Vraťme se ještě k Babylonu. Není divu, že Vodňanský při spílání na nešvary světa často upomíná na Babylon a mnohé zlo v jeho spise pochází z Babylonu anebo je babylonské. Třeba ve svých příbězích o hříšnicích vzpomenu královnu Semiramis z města Babylonu. Ta byla obrovskou a neřestnou smilnicí. Jenomže se jí narodil syn, který byl spořádaný a ctnostný. Jeho matce se to nelíbilo a nutila ho k různým odporným věcem. Jako obvykle u těchto příběhů, končí i tento smrtí. Syn Seramis nemohl snést svou smilnou matku, a tak ji hanebně, ale za to spravedlivě, zavraždil. Příběh nakonec ústí v ponaučení, aby všichni cizoložníci a smilníci těchto hříchů zanechali, protože by mohli špatně skončit, jako skončila Semiramis.¹⁷⁶

Symbol města Babylonu ve svém *Labyrintu světa a ráji srdce* používá i Jan Ámos Komenský. Rovněž i zde symbolizuje negativní dojmy z Poutníkova putování městem. Zejména neřád, zmatek a nedorozumění.

¹⁷³ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 53.

¹⁷⁴ PETRŮ, EDUARD (ed.): *Humanisté o Olomouci*. Olomouc. 1977, str. 9.

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 34.

¹⁷⁶ VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 130.

„Pozoruj také a slyším je k sobě rozličnými jazyky mluvíti, takže na větším díle nic sobě nerozuměli, ani neodpovídali, aneb o jiném než řeč byla, odpovídali, každý jinak. Někudy jich celá hromada stála, všickni třebas mluvili, každý své, a žádný žádného neposlouchal, ačkoli i trhali jedni druhými, vyslechnutí chtěje, však ho nebylo, spíše rvanice a pranice. I řekl jsem: 'Ale pro Bůh, což pak toto v Babyloně jsme? Tutoť každý svou píseň bude: můž-liž větší směsice býti?'“¹⁷⁷

Našli bychom zmínku i o mnohých jiných exotických městech ve spise Václava P. Vodňanského. Jako třeba město Naab¹⁷⁸, Thesalloniki (Soluň)¹⁷⁹, Samáří¹⁸⁰ nebo Jericho, které situoval do vzdálenosti šesti mil od Jeruzaléma¹⁸¹, ačkoli dnes nám je přesná poloha Jericha neznámá. Dozvíme se příběh o Alexandru Velikém, z doby jeho pobývání v městě Persepolis. Kde ovšem podlehl svodům odporné děvky Thais, která ho opila vínem bílým i červeným. Jeho ožralství pak zavinilo jeho následnou ztrátu města, jelikož při bojích nebyl schopen vykonávat své velitelské povinnosti.¹⁸²

¹⁷⁷ KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha 1998, str. 139.

¹⁷⁸ VODŇANSKÝ, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, f.f. 117.

¹⁷⁹ Tamtéž, f.f. 119.

¹⁸⁰ Tamtéž, f.f. 111.

¹⁸¹ Tamtéž, f.f. 116.

¹⁸² Tamtéž, f.f. 128.

6. Závěr

Co se života Václava P. Vodňanského týče, přináší práce koncepční sjednocení informací, které dnes máme k dispozici s interpretací, některých detailů známých s jeho korespondence. Konečně taky práce zaujímá stanovisko k tomu, jakého byl vyznání.

V další části popisuje strukturu *Duchovního města*, kde autor symbolicky použil města k uspořádání svého spisu. Následují symboly města, kterými jsou chrám, pevnost a tržiště. Ty se objevují v pozmeněné podobě i v *Duchovním městě*. Práce tak dokazuje, že autor využíval reálných prvků města v symbolické rovině svého spisu, kde měly obdobný účel jako v realitě. Ačkoli tento pramen přímo nehovoří o žádném konkrétním městě, je informačním zdrojem, vypovídajícím v symbolické rovině. Poskytuje nám tak originální obraz města z pera jednoho nepříliš známého českého humanisty předbělohorského období.

Hodnocení města Václava P. Vodňanského je složitou otázkou. Z vnějšího pohledu na město jako takové můžeme usuzovat, že město hodnotí kladně. Duchovní město je pro něj místem odpočinku, je pěkně ohrazeno hradbami a rovněž oceňuje jeho strukturu, v které našel vhodnou inspiraci pro uspořádání svého spisu. Na druhou stranu je jeho spis plný kritiky neřestného života obyvatel města. Tento pohled na město z jeho vnitřní stránky zobrazuje Vodňanského negativní myšlenky a kritiku tehdejší společnosti.

Skrze Vodňanského popis hříšného chování člověka práce popisuje několik střípku z každodennosti člověka raného novověku. Zvýšená pozornost je věnována hodnocení opilství, hodování a ostatním hříchům. Důvodem je velký prostor, který těmto fenoménům věnoval samotný autor rukopisu.

Není snadné určit, který z pohledů převažuje. I když kritika zaujímá větší část místa ve spise, nelze tvrdit, že spis je jednoznačně kritický. Naopak. Cílem

spisu je nalézt odpočinutí duše, jak o tom vypovídá podtitul spisu *Rozkoš duše*. Bohužel cesta za takovýmto duchovním spočinutím je lemována hříšnými lidmi. Alespoň takový obraz nám poskytuje Vodňanského rukopis.

Obdobný náhled bychom našli v knize J. A. Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*. Při pohledu na město z věže si ho Poutník nemohl vynachválit. Až vstoupil do města, setkal se s neřestnými lidmi a jejich nedokonalostí. Navíc Komenský ještě město zevnitř popisuje, jako neřádné, špinavé a plné nepořádku, který člověka obtěžuje.

Ve Vodňanského spise také najdeme spoustu starověkých a antických měst známých (nejen) z bible. Práce zobrazuje jejich symbolický význam. Jeruzaléma jako ideálního města, který byl pro Vodňanského symbolem pravé církve. Opakem Jeruzaléma je Babylon, který je symbolem falešné církve. Jeho význam se přenesl na Řím, jako sídlo papeže a středisko této nepravé církve. Babylon jako symbol zla používá i v jiných příbězích, stejně tak i pro Komenského je Babylon připodobněním zla, zmatku a nepořádku.

Práce svůj primární pramen zdaleka nevyčerpala, což nebylo jejím účelem a ani v možnostech jejího rozsahu, který by vyčerpáním látky několikanásobně vzrostl. Problémem práce byla rovněž neprobádanost pramene zmíněná v úvodu. Nebyla tak možnost odrazit se od kontextu, do kterého by rukopis zařadilo předchozí bádání. Nadále tak zbývá na stránkách *Duchovního města* Václava Porcia Vodňanského prostor k bádání v dalších informacích, které rukopis poskytuje, zejména směrem k dějinám každodennosti a dějinám mentalit.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

BACON, FRANCIS: *Nová Atlantida a eseje*. Praha. 1980, 94s.

DAČICKÝ Z HESLOVA, MIKULÁŠ: *Paměti*. Praha, 1996. 310 s.

CHELČICKÝ, PETR: *Sít' víry pravé*. Praha. 1950, 334 s.

KOMENSKÝ, JAN ÁMOS: *Truchlivý I., II., Labyrint světa a ráj srdce*. Praha, 1998, 399s.

PETRŮ, EDUARD (ed.): *Humanisté o Olomouci*. Olomouc. 1977, 82 s.

VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign. DB II 4, 464 f.f.

Literatura:

AMELANG, JAMES: *Měšťan*. In: VILLARI, ROSARIO: *Barokní člověk a jeho svět*. Praha. 1991, str. 301-321.

BOČKOVÁ, HANA: *Několik poznámek k „Duchovnímu městu jménem Rozkoš duše“ Václava Porcia Vodňanského*. In: STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS. Brno, 1916, r. 43, str. 5-13.

BURKE, PETER: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha. 2007, 374 s.

DÜLMEN VAN, RICHARD: *Divadlo hrůzy, soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha 2001, 230 s.

- DÜLMEN VAN, RICHARD: *Kultura a každodenní život v raném novověku. Vesnice a město, díl II.* Praha 2006, 358 s.
- GRACIOTTI, SANTE: *Benátky, ideální město, a ideální města Komenského.* In: HEROL, VÍLÉM, PÁNEK, JAROSLAV: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách: Setkávání idejí, osobností a uměleckých forem.* Praha. 2003, str. 43-73.
- HRDLIČKA, JOSEF: *Měšťan.* In: BŮŽEK, VÁCLAV, KRÁL PAVEL (ed.): *Člověk českého raného novověku.* Praha. 2007, str. 139-166.
- KOZÁK, PETR: *Konfliktní soužití.* In: NODL, MARTIN, WIHODA, MARTIN(ed.): *Rituál smíření: Konflikt a jeho řešení ve středověku.* Brno, 2008, str. 225-254.
- LE GOFF, JACQUES: *Paměť a dějiny.* Praha. 2007, 264 s.
- LEHAN, RICHARD: *The City in Literature.* Los Angeles, 330 s.
- MACEK, JOSEF: *Jagellonský věk v českých zemích : 1471-1526.* Díl 3-4, Města; Venkovský lid, národnostní otázka. Praha. 2002, 599 s.
- MILLER, JAROSLAV: *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?* In: *Český časopis historický.* 2008, r. 106, č. 2, str. 261-287.
- MILLER, JAROSLAV: *Uzavřená společnost a její nepřátelé: Město středovýchodní Evropy 1500-1700.* Praha. 2006, 214 s.
- NEŠPOR, ZDENĚK: *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století.* Ústí nad Labem. 2006, 693 s.
- SCHORSKE, CARL EMIL: *The Idea of the City in European thought: Voltaire to*

- Spengler*. In: Týž, *Thinking with History*. New Jersey. 1998, str. 39-55.
- STRAKA, CYRIL ANTONÍN: *Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korespondence*. *Listy filologické*, 1916 r. 43, str. 27-40, str. 127-132 a str.264-271.
- SOUČEK, STANISLAV: *Dva české praménky Labyrintu*. In: *Listy filologické*, 1924, r. 51, s.273-280.
- ŠMAHEL, FRANTIŠEK: *Antiideál města v díle Petra Chelčického*. In: *Československý časopis historický*. 1972, r. 20, č. 1, str. 71-92.
- PETRBOK, VÁCLAV: *Praha mezi mýtem a historií*. In: *Město jako symbol. Acta historica Neosoliensia*. Praha. 2008, r.11, s. 372-379.
- TOŠNEROVÁ, MARIE: *Kroniky českých měst z předbělohorského období*. Praha. 2010, 295 s.
- WINTER, ZIKMUND: *Mistr Kampanus*. Praha. 2002, 591 s.
- ZAHRADNÍK, ISIDOR THEODOR: *Z knihovny Strahovské*, *Časopis Muzea království českého*, 1900, r. 74, str. 243.

Internetové zdroje:

<http://alois-sassmann.wz.cz/prasatko.htm> (k datu: 19.4. 2011)

8. Resumé

The theme of the Bachelor thesis „The Spiritual Town by Václav Porcius Vodňanský and an Image of Early Modern Town“ deals with an extensive manuscript of the calixtinus priest from 1610. It tries to take an advantage of this source and evaluate it from the point of view of urban history, history of everyday life and history of thinking. It is a historical exploration of the disciplines mentioned above and it makes the intriguing mosaic complete. Firstly, the thesis tries to find the answer on this question: In what way was the town perceived and evaluated in the early modern period? The conception of this problem that we obtain from the sources, especially the narrative ones, can be very varied and not based on the concrete historical reality, as evidenced by this thesis and especially by the most important manuscript which is The Spiritual Town. On the one hand, the town as a prototype for an arrangement of the manuscript arises there and on the other hand the manuscript is completed by bits of information that are critical of the everyday life of citizens and it makes an original view of the reality of humans in the early modern period.

The image of the town obtained from the narrative sources of the early modern period offers a wide range of views on the issue. An assessment of the individual authors appears in the first place. In the early modern period there dominated positively oriented, celebratory literature whether it was a piece of work of a utopian or a chronicle of the city. Some critical writings can also be found in this period. The Spiritual Town is situated somewhere between the positive and negative evaluations. Generally the town is assessed positively but from an internal perspective of the behavior of its inhabitants the city is evaluated negatively.

9. Přílohy

Příloha: 1 (VODŇANSKY, VÁCLAV PORCIUS: *Duchovní město*, Strahovská knihovna premonstrátů, sign.

DB II 4, f.f. 36.)

10. Anotace

Název práce:

Duchovní město Václava Porcia Vodňanského a obraz raně novověkého města

Název práce v angličtině:

The Spiritual Town by Václav Porcius Vodňanský and an image of early modern town.

Rozsah: 94506 znaků

Krátký popis:

Téma bakalářské diplomové práce Duchovní město Václava Porcia Vodňanského a obraz raně novověkého města se zabývá rozsáhlým rukopisem kališnického kněze z roku 1610. Snaží se tento pramen využít a zhodnotit z pohledu urbáních dějin, dějin každodennosti a dějin myšlení. Je tak historickou sondou do výše uvedených disciplín a doplňuje další střípek do jejich spletité mozaiky. V první řadě se práce snaží odpovědět na otázky: Jak mohlo být vnímáno a jak mohlo být hodnoceno město v raném novověku? Obraz jaký nám prameny, zejména ty narativní povahy, o tomto problému poskytují může být totiž značně pestrý a nemusí se opírat vždy o konkrétní historickou realitu, jak dokládá tato práce a zejména rukopis v popředí zájmu tj. Duchovní město.

Krátký popis v angličtině:

The theme of the Bachelor thesis The Spiritual Town by Václav Porcius Vodňanský and an Image of Early Modern Town? deals with an extensive manuscript of the calixtinus priest from 1610. It tries to take an advantage of this source and evaluate it from the point of view of urban history, history of everyday life and history of thinking. It is a historical exploration of the disciplines mentioned above and it makes the intriguing mosaic complete. Firstly, the thesis tries to find the answer on this question: In what way was the town perceived and evaluated in the early modern period? The conception of this problem that we obtain from the sources, especially the narrative ones, can be very varied and not based on the concrete historical reality, as evidenced by this thesis and especially by the most important manuscript which is The Spiritual Town.

Klíčová slova:

raný novověk, 17. století, předbělohorské období, narativní prameny, rukopisy, Duchovní město, Václav Porcius Vodňanský, Jan Ámos Komenský, dějiny každodennosti, dějiny mentalit, urbání dějiny, město, město a literatura, obraz města

Klíčová slova v angličtině:

early modern period, 17th century, before Bílá hora battle period, narrative sources, manuscripts, the Spiritual Town, Václav Porcius Vodňanský, Jan Ámos Komenský, history of everyday life, history of thinking, urban history, a city, a city and a literature, an image of city